

WILLEM TELL

DE EEDGENOTEN VAN DE RÜTLIE

Historie uit de 3 Zwitserse kantons, Schwyz, Obwalden en Unterwalden

Monument voor Willem Tell te Altdorf, opgericht in 1895

**UITGEVERIJ ROMIJN & VAN DER HOFF B.V.
GORINCHEM**

**STICHTING GIHONBRON
MIDDELBURG**

2012

INHOUD.

Toelichting:

Willem Tell is een vrijheidsheld

Citaat uit de H. CATECHISMUS ZONDAG 35. Door Ds. Bern. Smytegelt.

Citat uit: J. H. MERLE D'AUBIGNÉ. GESCHIEDENIS van de HERVORMING IN DE ZESTIENDE EEUW. EERSTE DEEL. Zwitserland. - Kleine cantons.

1. Was de aartsbisschop van Eppenstein werkelijk zo slim?
2. Het Zwitserse Eedgenootschap.
3. Waarom kwam boer Baumgarten net op tijd thuis?
4. Welke list zou gebruikt worden om in de vesting te komen?
5. Het gebed van Willem Tell verhoord en zijn ontsnapping gelukt.
6. Gedenktekens ter nagedachtenis aan Tells moedige daad.
7. Wat koning Albrecht overkwam op de tocht naar zijn gemalin
8. Hoe de geschiedenis van de eedgenoten zich verder heeft ontwikkeld.

Willem Tells zoon met een appeltje op zijn hoofd

Willem Tell is een 'legendarisch' vrijheidsheld die aan het begin van de 14e eeuw heeft geleefd in Zwitserland.

Het verhaal gaat dat de kruisboogschutter Willem Tell in 1307 weigerde de hoed te groeten die de landvoogd Hermann Gessler op een staak op het dorpsplein had laten zetten als symbool voor het heersende huis Habsburg. Gessler beval hem daarop met zijn kruisboog een appel van het hoofd van zijn zoontje Walter te schieten. Willem Tell haalde twee pijlen uit zijn koker en schoot er één met succes door de appel. Toen Gessler vroeg wat de bedoeling van de andere pijl was, antwoordde Tell *dat die voor de landvoogd was geweest als hij zijn zoontje gedood zou hebben*. Hierop werd hij gevangengenomen. Terwijl Tell in een bootje over het Vierwoudstedenmeer naar de gevangenis werd gevoerd, brak er een storm uit en wist hij te ontsnappen. Willem Tell vluchtte naar Küsnacht en schoot op de holle weg van Küsnacht am Rigi de gehate landvoogd dood met zijn kruisboog.

De rest van het verhaal vermeldt alleen dat hij in 1315 zou hebben meegevochten in de Slag bij Morgarten tegen de Oostenrijkse hertog Leopold I en in 1354 zou zijn verdronken in de wilde bergbeek Schächenbach toen hij een kind probeerde te redden.

Het verhaal van Willem Tell past perfect in de onafhankelijkheidsstrijd van Zwitserland en zijn landsknechten sinds 1291. Sinds dat jaar verzet een aantal Zwitserse staatjes zich tegen de heerschappij van de Habsburgers. Uri, waar Willem Tell woonde, behoorde hiertoe en werd een van de drie katholieke *oerkantons* (Schwyz Obwalden en Unterwalden), die op 1 augustus het Zwitsers Eedverbond oprichtten.

De oudste bron van dit verhaal is het Witte Boek van Sarnen. Dit boek wordt bewaard in de archieven van het Sarnen de hoofdstad van Obwalden.

De eerste vermelding van Willem Tell stamt uit 1470 in het Witte Boek van Sarnen. Een andere bron is het *Chronicum Helveticum* van de Zwitserse historicus Aegidius Tschudi over de jaren 1000 tot 1470. Onderzoekers hebben echter geconstateerd dat die kroniek deels op zorgvuldig verzamelde documenten berust, maar ook deels op fantasie stoelt. Ook het ontbreken van een Gessler onder de landvoogden van Schwyz en Unterwalden, wijst erop dat het niet om een historische gebeurtenis gaat maar om een verhaal uit de tijd dat er een anti-Habsburgisch samenhorigheidsgevoel begon te heersen.

In midden 1700 las Gottlieb de Haller, een geleerde uit Bern, een oud Deens folkloristisch verhaal over Koning Harald Blauwtand, die regeerde van 936 tot 987, en Vikinghoofdman Toko, die werd gedwongen een appel van het hoofd van zijn jonge zoon te schieten. De Haller schreef daarop *Willem Tell, een Deens fabeltje*, waarin hij beweerde dat de Zwitserse legende was gebaseerd op het verhaal over Toko. Dit kwam hem echter duur te staan, want het gevolg was een rechtsvervolging en bedreigingen, waarna Haller verklaarde dat het verhaal geen serieus historisch werk was, maar een uiting van literaire kunst en bood zijn excuses aan. Het boek werd op de markt van Altdorf verbrand. Toch kwam het verhaal door deze zaak opnieuw in de aandacht.

Bron: Wikipedia; met wijzigingen

Ds. Bern. Smytegelt. CATECHISMUS ZONDAG 35.

Uitgave Stichting de Gihonbron Middelburg, 2018

... Geliefden! wij kunnen niet nalaten u te verhalen een aanmerkelijke historie, die dienen zal om u te doen zien wat een harde zaak het altijd geweest is, eerbewijzingen te moeten geven aan beelden, of aan zulke dingen, die de personen, welke geëerd of gediend moesten worden, zelf niet waren.

Toen Zwitserland nog onder de heerschappij der hertogen van Oostenrijk stond, gebeurde het, dat aldaar een hovaardig en onbeschoft landvoogd was, die niet tevreden zijnde, dat zijn persoon door de Zwitsers de behoorlijke eerbewijzing werd aangedaan, of om die eenvoudige lieden te kwellen, zijn trotsheid zover liet gaan, dat hij zijn hoed op een spies stelde, en er een wachter bij zette, met uitdrukkelijk bevel, dat elk voorbijganger die hoed de eer zou bewijzen, die men gewoon was de landvoogd in persoon aan te doen.

Nu was daar een eenvoudig landman, Willem Tell genaamd, die de edelmoedigheid had, dat hij weigerde die hoed te groeten. Hij nam zijn hoed daar niet voor af, noch boog zich voor de hoed van de landvoogd, die op de spies stond.

De wachter, die daar stond, klaagt hem aan. Dit de landvoogd ter ore gekomen zijnde, en vernemende dat die man een goed boogschutter was, deed hij hem voor zich komen, en vonniste hem om een appel, die op het hoofd van zijn enig zoontje gesteld was, daarvan af te schieten. Schoot hij er de appel af, zonder het kind te treffen, dan zou hij vrij zijn.

Daar wordt het kind gebonden. De vader komt met twee pijlen in zijn hand, in zijn hart God biddende, dat Hij zijn hand liefde te besturen, dat het kind niet geraakt mocht worden. Hij doet het schot, en mikt zó wel, dat hij de appel van zijn zoontjes hoofd afschiet, zonder dat het kind gekwetst wordt.

Toen vroeg de landvoogd hem, wat hij met die tweede pijl voorgehad. De man gaf ten antwoord: *die tweede pijl was, om, zo ik mijn kind getroffen had, u daarmee het hart te doorboren.*

En die moedige daad van de landman wordt aangetekend te zijn geweest de eerste oorzaak, dat de Zwitsers het onverdraaglijk Oostenrijkse juk van hun schouders hebben afgeschud, en zich na vele bloedige veldslagen, eindelijk in vrijheid gevochten hebben.

J. H. MERLE D'AUBIGNÉ. GESCHIEDENIS van de HERVORMING IN DE ZESTIENDE EEUW. EERSTE DEEL.

Uitgave Stichting de Gihonbron Middelburg, 2011

Zwitserland. - Kleine cantons.

Dertien kleine gemenebesten, geplaatst met hun bondgenoten in het middelpunt van Europa, te midden van bergen, welke hun als het ware tot een verschansing verstrekken, maakten een eenvoudig en dapper volk uit (3).

Wie zou in deze verborgen valleien dezulken gezocht hebben, welke God zou verkiezen om met de zonen van de Germanen de bevrijders van de Kerk te worden? Wie zoude gedacht hebben, dat kleine, onbekende steden, ternauwernood aan de onbeschaafdheid

onttogen, verborgen achter ontoegankelijke bergen, aan de uiterste einden van meren, welke geen naam hadden in de geschiedenis, -dat die steden, in de zaak van het Christendom, Jeruzalem, Antiochië, Eféze, Korinthe en Rome zouden overtreffen? Nochtans was dit het geval. Zo wilde het Degene die het laat regenen over de éne stad, en die het niet laat regenen over een andere; die wil dat het éne stuk land bevochtigd worde door de regen, en dat een ander stuk, waarop het niet heeft geregend, verdrore.

Andere omstandigheden scheen daarenboven de voortgang van de Reformatie in de boezem van de bevolking van Zwitserland met ontelbare klippen te moeten omringen. Indien men in een monarchie de belemmeringen van de oppermacht heeft te vrezen, heeft men in een democratie de overijling van het volk te duchten. Die Hervorming, welke in de staten van het rijk zich langzaam moest spoeden, stap voor stap voortgaan, kon, het is waar, op eenmaal in de hoge raadsvergaderingen van de Zwitserse gemenebesten beslist worden: maar men moest zich wachten voor een roekeloze overhaasting, welke, het gunstige ogenblik niet kunnende verbeiden, met onstuimigheid anders heilzame veranderingen zou invoeren, en zo de openbare rust, de inrichting van de staat en de toekomst zelf van de Hervorming in gevaar brengen.

(3) De schrijver heeft hier het oog op de dertien Zwitserse cantons, die, eertijds aan de Duitse keizers en aan de hertogen van Oostenrijk onderworpen, zich, door deze verdrukt wordende, aan het juk van de overheersing onttrokken, en met elkaar een verbond ter bescherming van hun vrijheid aangingen.

Hiertoe werd de eerste grond gelegd twee eeuwen vóór de Hervorming, in het jaar 1308, tussen de drie cantons Schweiz, Uri en Unterwalden, nadat de beroemde WILLEM TELL de Oostenrijkse stadhouder, die zich als een dwingeland gedroeg, gedood, en zij gezamenlijk, volgens het stoutmoedig ontwerp van drie mannen, WALTHER FURST uit Uri, WERNER VAN STAUFFACH uit Schweiz, en ARNOLD VAN MELCHTHAL uit Unterwalden, de Oostenrijkers verdreven hadden. Een eeuwigdurend bondgenootschap werd tussen die drie cantons aangegaan, in het jaar 1315, nadat zij hun vrijheid, door het verslaan van een talrijk leger Oostenrijkers bij Morgarten, bevestigd hadden. Welhaast werd dit bondgenootschap verder ook tot andere cantons, namelijk Lucern, Zurich, Zug, Glaris en Bern, uitgebreid, die achtereenvolgens er zich bijvoegden.

Op het einde van de 15de en in het begin van de 16de eeuw werd het met nog vier cantons, namelijk Freiburg, Solothurn, Bazel en Schaffhausen vermeerderd; en eindelijk ook door de toetreding van Appenzell tot dertien gebracht in het jaar 1513, dus even vóór het uitbreken van de Hervorming.

Behalve deze, verkregen zij van tijd tot tijd nog enige bondgenoten, zoals de Graauwbunders, het Walliserland, de Abt van St. Gallen, de steden Neufchâtel en Genève, enz. Een eenvoudig, nog weinig beschaafd volk bewoonde dit land, wat in de Raad des Heeren nevens Duitsland tot wieg en bakermat van de Hervorming bestemd was. L.R.

1. Was de aartsbisschop van Eppenstein werkelijk zo slim?

De geschiedenis, die wij nu willen vertellen, is echt gebeurd; de mensen die er in voorkomen, hebben werkelijk geleefd en al zijn zij reeds honderden jaren dood, toch zijn zij niet vergeten, nee! Zij zullen blijven leven in het geheugen van de mensen, zolang er nog mensen bestaan, die lezen kunnen en anderen, die vertellen willen wat er in oude, lang vervlogen tijden gebeurde.

Wilhelm of Willem Tell! Die naam moet iedereen bekend voorkomen: ja zeker, op school zal de meester wel eens verteld hebben van Willem Tell, de bevrijder van Zwitserland, zijn vaderland. En mocht dit niet zo zijn, dan hebt gij toch wel eens gelet op die naam, als hij met voethoge letters op de aanplakbiljetten van de schouwburg te lezen was. Ja, maar dan stond er "Guillaume" Tell, en dat woord »Guillaume" is ternauwernood uit te spreken als men geen Frans geleerd heeft, dat geef ik toe, maar wanneer ik u vertel dat "Guillaume" het Franse woord voor "Willem" is, dan zult ge dadelijk begrijpen, wat er gegeven werd in de komedie, als de biljetten die naam vermeldden. Niets anders dan de geschiedenis van Willem Tell, de held van Zwitserland.

Evenwel krijgt ge in de komedie niet veel te zien van de echte geschiedenis, zoals de geschiedboeken die vermelden, en daar ge misschien ook geen Frans verstaat, zult ge aan de hele voorstelling weinig hebben, dan 't gezicht van de eigenaardige oud-Zwitserse kleding en de mooie muziek die de beroemde toonkunstenaar Rossini bij de geschiedenis gemaakt heeft. Misschien hebt ge een of ander wijsje of stuk van die heerlijke muziek ook onthouden en naderhand wel eens gezongen of het op een orgel horen spelen, en nu zou ik mij zeer vergissen of ge hebt wel eens gedacht, dat ge wel zou willen weten, hoe die lieve wijsjes, die schone muziek in de wereld gekomen, op wie die gemaakt zijn, misschien. Nu, wanneer u dit boekje gelezen hebt, hoop ik dat ge het zult weten en onthouden ook. 't Is een merkwaardig voorval uit de grote wereldgeschiedenis, waardoor men zien kan, hoe de moed, de trouw, de liefde voor het vaderland zelfs een gering mens, een eenvoudige boer of ambachtsman, tot een held kunnen maken, die zijn vaderland diensten bewijst, welke door alle eeuwen heen onvergetelijk blijven, zoals Willem Tell, die een eenvoudige bergbewoner was.

In het jaar 1291 stierf koning **Rudolf van Habsburg**. Hij was een dapper, rechtschapen man, die zijn best deed om de zaken van het land (Duitsland), die toen zeer verward waren, in orde te brengen en in alle rechtvaardigheid te regeren. Hij liet een groot aantal roofridders, die - hoewel zij adellijke heren waren, toch van het beroven van burgers en boeren leefden - ter dood brengen en hun burchten of kastelen, echte roofnesten, tot de grond toe afbreken. Overigens beschermde hij het arme volk tegen de verdrukking van de edelen en grote heren. Daarom mochten deze hem niet lijden, terwijl het volk hem als een heilige eerde.

Achttien jaar lang (1273-1291) regeerde hij en stierf toen, vier en zeventig jaar oud. Dat zijn volk die dood betreurde, behoeven wij niet te verzekeren, en te meer betreurenswaardig was die dood, omdat degene die hem naar het recht zou opvolgen, lang geen goed en braaf man was. Integendeel, Albrecht van Oostenrijk, koning Rudolfs zoon, was een wreed, heerszuchtig man, algemeen gevreesd en gehaat. De Duitse vorsten van mindere rang, die hem als hun opperhoofd zouden moeten erkennen indien hij koning werd, wisten wat een strenge heer zij aan hem zouden hebben, en daar het in die tijd in Duitsland gebruik was een koning te kiezen, spraken zij bepaald af Albrecht niet tot

koning te verkiezen, hoewel zij zelf niet wisten, wie zij anders die plaats zouden geven. Albrecht had er vast op gerekend, zijn vader op te volgen en te heersen over al diens landen; ook over zijn bezittingen in Zwitserland, Zwaben en Elzas. Het viel hem dus zeer tegen, dat hij maar niet tot koning verkozen werd, hoewel hij de vorsten beloofd had, even goed te regeren als zijn vader. "Mijn vader heeft het ontredderde rijk weer tot roem en eer gebracht, mij, zijn zoon, komt het toe, de troon te bestijgen, daar het altijd gebruik is geweest, dat men de zoon van een keizer of koning, wiens vader goed geregeerd had, tot opvolger koos, en God heeft mij, Albrecht, toch ook mannenmoed en deugd geschonken," zo redeneerde hij.

't Spreekt vanzelf, dat de ontevredenheid van hertog Albrecht aanleiding gaf tot onrust in het rijk, vooral toen er onverwachts iemand tot koning gekozen werd aan wie tot nu toe niemand, vooral Albrecht niet, gedacht had.

Op de 10e mei 1292 waren de Duitse vorsten in de kerk te Mainz verzameld toen de aartsbisschop **Gerard van Eppenstein** binnenkwam, vergezeld van zijn neef, graaf Adolf van Nassau. Deze, een dappere ridder, doch niet rijk noch machtig, stelde de slimme aartsbisschop de vorsten voor als hun toekomstige koning.

De vorsten waren hoogst verbaasd, doch zij moesten wel berusten in die keus, want zij hadden zich eigenlijk laten beet nemen door de bisschop, die hen te slim af was geweest.

Hij had de vorsten namelijk elk afzonderlijk weten te bepraten, hem hun stem af te staan bij de verkiezing en daarvan had hij hen een schriftelijk bewijs laten geven. Nu kwam hij met die geschreven bewijzen in de hand en met de eenvoudige graaf, die hij hun voorstelde als de koning, die hij voor hen gekozen had. Wat konden zij anders doen, dan in de keus berusten, toen een voor een hun brieven werden voorgelezen, en aartsbisschop Gerard bovendien verklaarde, dat hij door Gods Geest bezielde, de graaf als de door de hemel zelf aangewezen koning had erkend en dat hij hem, *in de Naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes*, tot koning van Duitsland benoemde.

Graaf Adolf was een rechtschapen man, doch stond niet hoog in aanzien, omdat hij rijk noch machtig was. Hij aanvaardde de koningskroon met het voornemen, het voorbeeld van koning Rudolf te volgen, zijn land goed te besturen en zijn hoge waardigheid met eer te handhaven.

Hij trok het hele land door en behandelde alle zaken met strenge rechtvaardigheid, maar ongelukkig was hij te arm om met de staatsie, die een koning past, te voorschijn te komen. Hij was door geldgebrek verplicht met een buitenlands vorst een verbond aan te gaan, dat hem zeer deed dalen in de schatting van zijn onderdanen en van de hele wereld, ja, dat de grond legde tot zijn val.

Hij werd namelijk de bondgenoot van de Engelse koning Eduard, die hem 100.000 mark aanbood, wanneer hij hem tegen Frankrijk wilde helpen vechten. Adolf van Nassau nam, door armoede gedwongen, het geld aan en al de Duitse groten riepen daar schande over. Hoewel zij zelf altijd om te kopen waren, vonden zij dat hij Duitslands eer te kort had gedaan door deze handeling. Had hij het geld, dat hij hierdoor won, nu maar goed besteed, maar ook dit deed hij niet. De landgraaf van Thüringen leefde met zijn zonen in openlijke tweedracht en wilde zijn land verkopen, opdat zij het niet zouden krijgen. Hij had eigenlijk het recht niet dit te doen, want de wetten verboden zo'n verkoop. Toch bood hij Adolf zijn land te koop aan en deze kocht het.

De Thuringers, die de zonen van hun gewezen graaf getrouw gebleven waren, wilden Adolf niet als hun heer erkennen, en nu trok hij met zijn troepen door het gehele land om

hen tot onderwerping te brengen. Zijn soldaten gedroegen zich onmenselijk wreed en verwoestten het hele land. De stad Freiburg onder anderen verdedigde zich zestien maanden lang; toen zij voor de overmacht moest bukken, liet Adolf veertig van de dapperste verdedigers ter dood brengen, ofschoon zij in eerlijk gevecht gevangen genomen waren.

Die oorlog was de oorzaak dat Adolf in Duitsland alle aanzien verloor. Hij had de beloften geschonden, die hij bij zijn verkiezing had gedaan en de Duitse vorsten haatten hem daarom. Aartsbisschop Gerard van Eppenstein, die hem op de troon geholpen had, was zijn vijand geworden. Hij had gedacht, dat Adolf hem onderdanig zou zijn en was zeer teleurgesteld toen hij zag, dat deze naar eigen goedvinden handelde, zonder zich aan de aartsbisschop te storen en daarom besloot deze zijn voormalige gunsteling ten val te brengen.

De aartsbisschop begon dus te onderhandelen met hertog Albrecht van Oostenrijk, koning Rudolfs zoon. De hertog beloofde hem vijftienduizend mark, als hij kon maken, dat de Duitse kroon hem op het hoofd werd gezet. De bisschop riep de Duitse vorsten bijeen en nu werd koning Adolf voor deze gewelddadige rechters gedagvaard. Maar Adolf luisterde niet naar die oproeping; toen hij hoorde dat zij zogenaamde rechters hem onwaardig verklaard hadden langer koning te zijn en dat zij hertog Albrecht van Oostenrijk in zijn plaats tot koning hadden verkozen, maakte hij toebereidselen om zijn kroon en land te verdedigen. Hij bezat een sterk leger en bovendien had hij machtige bondgenoten. Het kwam weldra tot een beslissing. De 2e juli 1298 had te Geil heim, bij Worms een veldslag plaats, waarbij het lot besliste over de Duitse kroon. Adolf vocht als een leeuw en zocht gedurig zijn tegenstander Albrecht op, maar hij kon hem niet vinden. Zijn paard was onder hem gedood en hijzelf, zwaar gewond, moest een ander paard bestijgen. In het verwoede gevecht had hij zijn helm verloren; eindelijk herkende hij zijn vijand, hoewel deze zich had vermomd. "Hier moet ge mij het rijk en uw leven laten!" riep hij Albrecht toe. "Dat staat in Gods hand," antwoordde Albrecht en de twee vijanden vielen op elkaar aan. Adolf werd van het paard geworpen en de volgelingen van de hertog vermoordden hem.

2. Het Zwitserse Eedgenootschap.

Albrecht had dus de slag gewonnen en werd koning. Hij wist echter de liefde van het volk niet te winnen, hoewel hij zijn best deed om orde en rust te bewaren in het rijk. Hij was er vooral op uit om de macht en het aanzien van het Habsburgse huis, waarvan hij het hoofd was, te vergroten en ontzag niets om tot dit doel te geraken. Hij wilde ook Thüringen bezitten en hoewel men het Adolf van Nassau als de grootste misdaad ten laste had gelegd, dat hij dit landgraafschap kocht, maakte Albrecht er aanspraak op, bewerende, dat Adolf die landen tot bezitting van het rijk had gemaakt. Hij beproefde dan ook er zijn vermeend recht te doen gelden, maar de zonen van de gewezen landgraaf van Thüringen, die van hun kant het recht op hun erfgoed niet hadden opgegeven, versloegen Albrecht en behaalden zulk een volkomen overwinning op hem, dat hij van de verovering van Thüringen moest afzien.

Het huis Habsburg had oude familiegoederen in Zwitserland en nu beproefde Albrecht daar de grootheid van zijn stamhuis uit te breiden. Maar ook dit gelukte hem niet, veel meer waren zijn pogingen de oorzaak, dat er een verbond van vrije mannen werd gesloten

tegen hem. Dit verbond was het Zwitserse eedgenootschap, dat in de geschiedenis een grote rol zou spelen. De Zwitserse bezittingen van de familie Habsburg werden op vele plaatsen doorsneden door landerijen, die aan de vrije Zwitserse rijkssteden behoorden of onder onmiddellijk bestuur van het rijk stonden en door rijksvoogden geregeerd werden. Vele groten van het land bezaten ook aanzienlijke goederen in Zwitserland. Nu wilde Albrecht al die goederen aan zijn huis brengen, dat wil zeggen, ze tot eigendom van het Huis Habsburg maken, goedschiks of kwaadschiks. Hij wist enige van de graven en edelen om te praten om hem hun goederen in Zwitserland te verkopen, maar de burgers en boeren van de oudste Zwitserse kantons, Uri, Unterwalden en Schwijz waren niet over te halen of om te kopen.

Reeds kort na de dood van koning Rudolf hadden de bewoners van de afgelegen bergstreken aan de oevers van het grote meer, dat "Vierwoudstedenmeer" genoemd wordt, een verbond gesloten om elkaar bij te staan in de moeilijkheden die ontstaan zouden door de twist om het bezit van de kroon.

De mannen van het Uri-dal, van de gemeente Schwijz en Niederwalden (Neder-woud of Bosch) beloofden elkaar houw en trouw te zijn en met raad en daad bij te staan zo iemand hen geweld mocht willen aandoen. Hun landen behoorden tot het grote Duitse rijk en zij wilden zich ook niet losmaken van dit rijk, want zij beschouwden zich als onderdanen ervan en wilden dat blijven. Maar zij wilden in hun dalen en hun bergen niemand als rechter noch regent dulden, die niet hun landgenoot was en ook geen, die zijn ambt gekocht had, zoals het in die tijd veel gebeurde. In vroegere tijden hadden de Duitse keizers en koningen hen dat recht toegestaan en ook koning Rudolf van Habsburg had hen de belofte gedaan, hun de oude rechten, hun landen door Zwitsers bestuurd te zien, volgens oud-Zwitserse ,gebruiken, te laten behouden.

Hoewel dus Rudolf de wens gevoed had, de drie woudsteden in te lijven bij zijn Zwitserse bezittingen, het gelukte hem niet. Na hem zond koning Adolf van Nassau afgezanten naar de woudsteden, om hen uit te nodigen, hem als opperbeheerser van het rijk hulde te bewijzen. De steden weigerden het niet, maar verzochten de koning eenparig, dat hij eerst hun aloude rechten en vrijheden zou erkennen en bevestigen, daarna waren zij bereid hem als vrije Rijks onderdanen hulde te brengen. Dit ergerde koning Adolf wel, maar toen hij al meer en meer in het nauw gebracht werd door zijn vijanden, vooral door hertog Albrecht van Oostenrijk, verleende hij de woudsteden de vrijheidsbrief. Zij huldigden hem daarna en bleven hem trouw, hoewel hertog Albrecht hen zeer liet dringen om zich bij hem en de andere vijanden van Adolf aan te sluiten, daar hij niet meer waardig was koning te zijn. De woudsteden verklaarden evenwel, dat zij de belofte, hun opperheer trouw te blijven, niet wilden verbreken, daar dit tegen alle plicht en eer zou zijn. Hertog Albrecht zwoer, dat hij de weigering, de drie kantons (Uri, Schwijz en Unter- of Niederwalden) betaald zou zetten, zodra het lot hem gunstiger werd, en hij hield zijn woord toen hij in Adolfs plaats tot koning was verkozen. De woudsteden hadden veel te vrezen en weinig te hopen van de nieuwe koning. Zij wilden echter alles in het werk stellen om hem gunstig te stemmen en zo mogelijk, te vriend te houden.

Zij zonden dus boodschappers naar de hof van de koning te Straatsburg, die hem verzochten hun oude rechten te bekrachtigen en hen onder zijn bescherming te nemen.

De koning gaf geen rechtstreeks weigerend antwoord, doch stelde het uit, onder het voorwendsel, dat hij het nu met andere zaken te druk had om zich met hun belangen bezig te houden, maar dat hij spoedig een boodschap zou zenden. Met dit antwoord mochten de

Zwitsers naar huis gaan.

Spoedig daarna horende, hoe koning Albrecht in Zwaben en Elzas huishield en alle landerijen aan zich trok, om ten koste van het Duitse rijk de bezittingen van het huis van Habsburg te vergroten, toen hij het naburige Glarus en nog andere Zwitserse landschappen voor zich en zijn huis wist te bemachtigen, begrepen de woudsteden wel, waarop hij het voorzien had met hen. Nog voor Kerstmis 1299 zouden zij Albrecht weer een boodschap sturen om de bevestiging van hun vrijheden te verzoeken, maar weer zei de koning, dat hij nog te veel te doen had om hen te helpen, maar toch dat hij voornemens was hen binnenkort bericht te zenden en voorstellen te doen, waarvan hij hoopte dat zij die als nuttig zouden erkennen en aannemen.

In de lente van het jaar 1300 kwam de koning te Zurich en zond van daaruit zijn boodschap aan de steden, door de vrijheren van Lichtertberg en van Achsenstein, die het eerst naar kanton Schwijz gingen. Deze afgezanten beproefden het vrije volk van de steden met mooie woorden over te halen. Zij stelden voor, hoeveel beter het was voor de Zwitsers, de zeer zwakke en wankelende bescherming van het rijk op te geven en zich liever onder de hoede van het machtige huis Habsburg te stellen. De lieden van Lucerne, Zug, Glarus en andere naburige plaatsen waren geliefde kinderen van het huis Oostenrijk en hun opperhoofd, Albrecht, en deze wilde de bewoners van de woudsteden nu ook als zijn geliefde kinderen aannemen en hen gelukkig maken.

Maar de Zwitsers waren niet over te halen. Zij antwoordden, dat Uri, Schwijz en Unterwalden vrije rijkssteden waren, onafscheidelijk en onvervreemdbaar van het Duitse rijk en dat zij dit wilden blijven. Overigens wilden de bewoners van Schwijz, Uri en Unterwalden, koning Albrecht de verschuldigde eerbied bewijzen, als hun opperhoofd en dat van het hele rijk, en hem als verkozen kroondrager eren. Meer konden de gezanten niet gedaan krijgen.

Albrecht was helemaal niet gesticht over die boodschap en daar hij besloten had, de drie landen, goed- of kwaadschiks tot eigen bezitting te maken en toch geen leger durfde te zenden om hen met geweld te onderwerpen, zocht hij een ander middel om zijn doel te bereiken. Hij wilde hen namelijk het rijksbestuur zo onverdraaglijk maken, dat zij van zelf zouden verlangen maar onder het bestuur van het huis Oostenrijk te komen.

In die dagen werd de lijfstraffelijke rechtspleging uitgeoefend door rijksvoogden, die door de keizer benoemd waren. Toen in 1301 de heer Werner van Attingshausen, landambtenaar (zoveel als gouverneur van een provincie) van Uri, aan het hof van de koning kwam, met het verzoek, uit naam van de drie landen, om een rijksvoogd te benoemen, die de lijfstraffen (doodstraf enz.) zou uitspreken, toen gaf Albrecht als antwoord, dat hij aan hun verzoek zou voldoen, als zij aan het zijne hadden voldaan; moest er een strafvonnis geveld worden, dan moesten zij het de door hem aangestelde ambtenaar te Lucerne of de landvoogd van Rothenburg maar opdragen.

Dat was nu een recht noodlottig bescheid, want de mannen, door Albrecht aangewezen, waren Oostenrijkse onderdanen en geenszins Zwitserse rijksvoogden. Hoewel het rechtersambt tot nu toe, volgens hun oud recht, alleen door uit hun landgenoten gekozen mannen was bekleed, moesten de drie woudsteden zich toch onderwerpen aan die uitspraak van de koning. De door Albrecht benoemde rechters of landvoogden hadden een bijna onbeperkt gezag en oefenden dit uit op de strengste wijze en onderdrukten het volk vreselijk, zodat overal ontevredenheid en onrust begonnen te heersen.

Albrecht zond Herman Gessler, een Oostenrijks ridder, en Behringer van Landenberg, een

edelman uit Thurgau, om als voogden te regeren. Gessler, die het bestuur over Schwijz en Uri moest overnemen, zou te Kassnacht op de burcht verblijf houden. Landenberg, die Unterwalden moest beheren, zou op de burcht te Samen wonen. Deze mannen, die niemand erkennen kon als rijksvoogden, maar die men als Oostenrijkse landvoogden moest verdragen, brachten een aantal wapenknechten mee en het land moest die troepen voeden en bezoldigen. Landenberg kreeg bovendien bevel de vesting Rotsberg in Unterwalden, die Albrecht gekocht had, wel te versterken en goed bezet te houden.

Men weet niet goed, welke bevelen deze ambtenaren van Albrecht hadden meegekregen, maar men kon wel begrijpen, dat hij hun had bevolen om de woudsteden ,geheel onder Oostenrijks beheer te brengen, want zij handelden in alles even streng. Brave landlieden uit de woudsteden werden onder gezochte voorwendsels of wegens geringe vergrijpen naar de burcht Küssnacht of naar Lucerne en Zug, op Oostenrijks gebied, gesleept en lang gevangen gehouden. De marktgeden en belastingen werden aanmerkelijk verhoogd of het werd de landslieden verboden te kopen en te verkopen op de markten.

Nog eens beproefden de woudsteden de koning te verbidden, dat hij hen ten minste gerechtigheid zou laten wedervaren. In 1305 zonden zij een gezantschap om de koning hun beklag te doen over de gestrengheid van de zogenaamde rijksvoogden en om hem dringend te verzoeken, die misbruiken van gezag af te schaffen. Maar de koning wilde het gezantschap niet eens ten gehore ontvangen en verwees hen naar zijn staatsraad. Nadat deze raad de zaak in overweging had genomen was het antwoord dat zij zelf zich de ongenade van de koning en de toestand waarover zij klaagden, op de hals gehaald hadden. Hadden zij zich gedragen zoals Lucerne, Glarus en andere naburige landen, dan zou de koning en zijn zonen, de hertogen van Oostenrijk, hen zeker alle genade bewezen hebben. Nu echter moesten zij maar naar huis gaan; vooreerst kon de koning zich niet met hen bezig houden: als het geleggen kwam zou de raad hem hun belangen voordragen.

3. Waarom kwam boer Baumgarten net op tijd thuis?

Toen de landvoogden vernamen, dat de woudsteden hen tevergeefs hadden aangeklaagd bij de koning, werden zij hoe langer hoe overmoediger en hun strengheid ging alle grenzen te buiten. Zij plaagden de landlieden moedwillig en om het land beter te kunnen beheersen, lieten zij sterke kastelen bouwen. Verzette iemand zich tegen het geweld, dan werd hij gevangen genomen, gebrandschat, of al wat hij bezat werd hem afgenomen. Zoals het in zulke gevallen altijd gaat, volgden de mindere ambtenaren en bedienden van de landvoogden het voorbeeld van hun heren. De heer van Welffenschieszen bekwam zijn overmoed echter slecht. Hij was een ruw en losbandig man en voerde het bevel over de vesting Rotsberg in Unterwalden.

Op een goede dag in het najaar van 1306 reed hij naar huis terug na een bezoek aan het klooster Engelenberg. Daar zag hij op een veld waar hij langs reed, een schone vrouw, de echtgenote van een boer, Conrad Baumgarten genaamd. De vrouw was op het veld aan de arbeid. De heer Welffenschieszen, begerig gemaakt door haar schoonheid, vroeg waar haar man was? De vrouw zei, dat hij niet thuis was. Nu vroeg Welffenschieszen, wanneer hij weer thuis kwam en deze vraag maakte de vrouw ongerust. Zij vreesde niets voor zichzelf, maar was bang dat haar man iets gedaan mocht hebben, waarvoor de ambtenaar hem straffen wilde, omdat hij zo bepaald naar hem vroeg. Zij antwoordde dus, dat haar man enige dagen zou wegblijven en dat zij niet zeker wist wanneer hij thuis zou komen.

Zij wist echter wel, dat haar man slechts naar het bos was gegaan om hout te halen en tegen het middaguur zou thuis komen. Toen de ambtenaar haar antwoord hoorde zei hij: "Hoor eens vrouwtje, ik moet met u in uw huis gaan, want ik moet u spreken."

De vrouw schrok maar zij durfde het hem niet te weigeren en ging met de heer het huis in. Nu verlangde de heer, dat zij een grote kuip met water zou vullen, omdat hij zich wilde baden. Zeer tegen haar zin deed de vrouw dit en terwijl zij bezig was, eiste Wellfenschieszen dat zij hem ter wille zou zijn. Zij ontstelde zeer en bad God in haar hart, dat Hij haar toch voor schande mocht bewaren en haar eer laten behouden, maar zij zei niets en bedacht een list om zich te redden, daar zij wel begreep, dat zij zich niet zou kunnen verdedigen tegen geweld. Zij sprak dus vriendelijk met de heer en deed alsof zij bereid was zich aan hem over te geven, maar verzocht hem de twee knechten, die hij bij zich had, eerst weg te zenden. Dat deed hij dan ook zeer graag en ging daarna in het bad.

Nu sloop de vrouw stil door de achterdeur het huis uit en wilde vluchten, maar ontmoette juist haar man, die uit het bos kwam. Schreiend vertelde zij hem wat de losbol van haar had geëist. De man sprak: "God zij gedankt, dat gij uw eer bewaard hebt, mijn brave vrouw. Maar hem zal ik in zijn bad inpeperen, zodat hij geen eerlijke vrouw meer zal beledigen." Hij ging naar binnen, waar de heer van Wellfenschieszen nog in het bad zat en sloeg hem dood met zijn bijl. Daarna ontvluchtte hij naar Uri waar zijn vrienden hem schuil hielden.

De landvoogd te Samen riep nu de andere edellieden op om hun vriend te wreken, maar daar zij Wellfenschieszen niet lijden mochten, maakten zij niet veel werk van de vervolging van Baumgarten, die te Uri verborgen bleef.

In het volgende jaar voerde de landvoogd Behringer van Landenberg, die te Samen op de burcht woonde, een roekeloze daad uit, die de verbittering van de landbewoners ten uiterste bracht. In het Melchdal te Unterwalden, hoven de Kernwald, woonde een brave, welgezeten landbouwer, die door het volk geacht, maar door de landvoogd gehaat werd, omdat hij de lieden altijd vermaande, de vrijheden van het land in stand te houden. De zoon van deze man, Arnold genaamd, had eens een boete opgelopen. In plaats van hem vijf schellingen te laten betalen, zoals de eis was, zond Behringer echter een knecht met het bevel, het schoonste span ossen, dat de oude van Melchthal bezat, weg te nemen als straf. Of de oude man al tegenspartelde, het hielp niets; de landvoogd had gezegd, dat de lummels van boeren zelf de ploeg wel konden trekken.

De knecht wilde zijn last uitvoeren, maar de oude man, die zich zijn eigendom niet wilde laten afnemen en bovendien van oordeel was, dat zijn zoon geen schuld had, bleef zich tegen deze roof verzetten en eiste, dat de landvoogd hem dan naar wet en recht zou laten straffen. De knechten wilden niet naar hem horen en waren reeds bezig het mooiste span ossen van stal te halen, toen Arnold thuiskwam om het hun te beletten. De jonge man sloeg de ene knecht twee vingers aan stukken met de ossenzweep. Vloekend en schreeuwend liep de knecht heen en klaagde Arnold aan bij zijn heer. Deze werd doldriftig, liet de oude man roepen en gaf bevel, de zoon gevangen te nemen. Maar de jonge man was negens te vinden, omdat hij reeds gevlucht was. Toen de oude vader op de burcht aankwam, voer Behringer woedend tegen hem uit; n beval hem direct te zeggen waar zijn zoon te vinden was. De goede oude wist echter zelf niet waarheen Arnold gegaan was; n kon dus niet anders zeggen, dan dat het hem onbekend was; zijn zoon was het huis uit gelopen, zonder te zeggen waarheen hij gaan zou. Nu liet de wrede landvoogd de grijsaard beide ogen uitsteken, nam hem de ossen af en eiste bovendien nog een grote

som geld als schadvergoeding voor de gebroken vingers val de knecht.

Toen Arnold, die ir Uri was gebleven, vernam wat zijn hoogbejaarde vader om ;ijnentwil had moeten uitstaan, bloedde het hem aan het hart et hij nam zich voor, die onmenselijke daad van Behringer te wreken, met de hulp van zijn vrienden, wie hij zijn leed klaagde.

De bewoners van Interwalden morden ook over de strengheid en de overmoed van de landvoogd en waagden het, hem daarover hun beklag te doen Behringer antwoordde dat de koning, zijn heer, het zo hebben wilde en dat hij niet anders deed, dan de bevelen die hem gegeven waren, uitvoeren.

Aan de overzijde van het Vier- en Waldstattermeer regeerde Gessler, die landvoogd over Uri en Schwijz was, met dezelfde strengheid en onredtvaardigheid. Op een goede dag reed hij naar de burcht Ktissiacht terug: bij de brug te Steinen viel hem een mooi, nieuw hui> in 't oog. Dichterbij komende, zag hij voor het huis Werner Stuffacher zitten, een rijk en aanzienlijk man die door zijn ambt lij het leger bijna even gezien was, als ware hij een edelman. Stuffacher stond op en groette de landvoogd vriendelijk, maar dee zag hem streng aan en vroeg: "Van wie is dit huis?"

Stauffacher durfde riet te zeggen: "Het is het mijne," want hij bemerkte wel, dat de vraag zonder een goede bedoeling gedaan werd. Hij antwoordde dus: "Genadige heer, dit huis is, evenals al mijn goed, het eigendom van de koning, uw en mijn opperheer." De man meende door dit nederige antwoord de boosheid van de landvoogd af te weiden, maar deze sprak op ruwe toon: "Ik regeer dit land in de plaats en in de naam van de koning, mijn heer, en ik wil niet, dat gij, boeren, huizen bouwt zonder mijn toestemming. Ik wil ook niet dat gij zo vrij leeft als waart gij zelf heren, ik zal u dat wel afleren." Met die woorden reed hij heen.

Stauffacher was erg bekommerd, want hij wist, dat de landvoogd hem al lang niet goed gezind was, omdat hij van zijn invloed gebruik maakte om de mindere landlieden aan te sporen, zich niet over te geven aan de vorsten van Oostenrijk, maar zich te houden aan het oude Duitse rijk en de oude vrijheden te bewaren. Hij zag ook, hoe de schraapzucht en de overmoed van de tirannen van dag tot dag erger werd.

Geertruida, Stauffachers brave vrouw, merkte wel dat haar man iets hinderde en toen zij vernam, waarover hij zo bezorgd was, sprak zij hem ernstig toe en zei: "Man, gij moest die zaak niet zo zwaar opnemen, er zal wel raad verschaft worden. Ge weet immers, hoe lang menige brave man in ons land reeds klaagt over de hardheid van de voogden en over de dwingelandij van Behringer van Landenberg. Ook hoort men er alle dagen van spreken, dat de mensen in Uri en Unterwalden zoveel uit te staan hebben van hen. Het zou dus goed en zelfs hoognodig zijn, dat gij enige vertrouwde vrienden in het geheim raadpleegde, om ons allen te bevrijden van dat gehate en wrede juk. Ge moest elkaar beloven, elkaar bij te staan en voor onrechtvaardigheden te beschermen. God zal uw verbond zegenen, want het zal rechtvaardig zijn. Hij zal u helpen die schandelijke dwingelandij tegen te gaan, wanneer gij Hem van ganser harte bidt en in Hem uw vertrouwen stelt." Zij vroeg hem of hij in Uri en Unterwalden geen vertrouwde vrienden kende, met wie hij vrij kon spreken over al die dingen en die hem zouden willen helpen.

"Ja," antwoordde Stauffacher, "in Uri en Unterwalden allebei heb ik goede vrienden en ik ken er ook enige aanzienlijke en brave heren, die mij genegen zijn; ik zal hen allen erover spreken en raadplegen, wat wij doen kunnen tegen het geweld, dat de landvoogden plegen."

Zo waren de moedige woorden van een vrouw de oorzaak, dat er een groot besluit

genomen werd, hetwelk gewichtige gevolgen had. Wel bezat Geertruida een echt vrouwenhart, en zij kon, evenals andere vrouwen, tranen storten en klagen over de mindere zorgen en kwellingen van het dagelijkse leven. Maar als de nood er toe dwong, was zij moedig en wist de besluiteloze man een hart onder de riem te steken en hem aan te moedigen tot grote daden. Zij leerde hem de zwaarigheden over het hoofd te zien, om alleen het grote doel in 't oog te houden.

Stauffacher liet er geen gras over groeien. Hij ging naar Uri om te onderzoeken, hoe de mensen daar gezind waren en zag weldra dat iedereen, zowel de armste boeren als de gegoede burgers, de landlieden en zelfs de edelen van het land, ontevreden waren en de voogd haatten.

Hij besprak zijn plan tot een verbond tegen de onderdrukkers het eerst slechts met Walter Fikst, een verstandig en rechtschapen man en deelde hem mee, hoe hij op die gedachte was gekomen door de woorden van zijn vrouw Geertruida.

Walter First keurde het plan goed en beloofde zijn hulp; hij wees Arnold van Melthhal aan, als een geschikt man om in het verbond op te nemen. Wel was Arnold nog jong, maar dapper en verstandig en hoewel hij zich in Uri schuil moest houden, ging hij toch dikwijls in het geheim naar Unterwalden om zijn familie te bezoeken; ook had hij daar vele vrienden en bloedverwanten, die zeker tot het vrbond tegen de tirannen zouden toetreden.

Zo werd het verbond gesloten tussen deze drie dappere mannen. Zij waren bijeen gekomen op een eenzame wei, aan het Vierwaldstattermeer. Deze wei werd het Rütli genoemd. Hier legden zij een plechtige eed af: in de donkere nacht zwoeren zij elkaar trouw en kwamen overeen, elk in zijn land en onder zijn bekenden, mannen op te zoeken, die zich verbinden wilden, -om het land te bevrijden van de Oostenrijkse heerschappij en de oude wetten en rechten van het land te herstellen. Zo mogelijk zouden zij alle geweld vermijden, geen bloed vergieten, niemands goed wegnemen en geen onrechtvaardigheid plegen. Er werd ook afgesproken dat, wanneer de drie aanvoerders van de bond, Stauffacher, First en Arnold, elkaar spreken moesten, zij dan een bepaald teken geven zouden en hun bijeenkomst altijd 's nachts, op de Riitliwei zouden houden. Elk van hen mocht dan, al naar gelang het nodig of van dienst was, een paar mannen meebrengen, die de eed gezworen hadden. Overigens moest ieder het geheim bewaren, tot zij genoeg bondgenoten hadden, om in de drie woudsteden tegelijk ide opstand te doen uitbreken. Geen van de landen en geen van de eedgenoten mocht echter enige zaak van gewicht die op hun doel betrekking had, afdoen of beginnen, zonder de anderen er over te raadplegen. En dit was een goede maatregel, want slechts door de grootste eensgezindheid en eendracht kon het plan gelukken.

De Zwitserse edellieden waren het volk genegen en deelden, evenals de mindere stand, de kwellingen, die het willekeurige bestuur van de voogden over het land bracht. Deze edelen, die tot de woudsteden behoorden, waren ook gezind om de oude rechten van het land te bewaren en hun vrijheid te handhaven tegen de dwingelandij van Oostenrijk. Zowel de koning als de landvoogden, haatten deze edelen, die zich niet onderwerpen wilden en noemden hen spottenderwijs "de boerenadel."

De landsambtenaar (zoveel als burgemeester) van Uri was toentertijd de vrijheer Werner van Attingshausen. Hij stond aan 't hoofd van de edellieden en was zeer rijk. Weliswaar durfden de drie eedgenoten hem vooreerst niet in hun verbond te betrekken, maar zij

wisten, dat zij te gelegener tijd op hem rekenen konden. Hij was zeer gezien in het land en woonde op zijn sterke burcht Attingshausen. Nu nog bestaan de bouwvallen van de burcht, een half uur voorbij Altorf, op de linker oever van de Reuss, nóg zien die oude overblijfselen er statig en indrukwekkend uit en van die plaats heeft men een prachtig gezicht over het meer van Uri.

De heer van Schwijsberg was de bezitter van een naburige burcht. Walter Frst woonde tussen de beide kastelen in en nog wijst men daar het huis aan waar hij eens woonde.

In Unterwalden waren de edelen ook op de hand van het volk, maar ook zij werden niet direct ingewijd als leden van het eedgenootschap, want de drie vrienden wilden alles zo lang mogelijk geheim houden. Toen het bondgenootschap aanmerkelijk was toegenomen en de meeste bewoners van de drie landen toegetreden waren, werden veel edelen van Uri en Unterwalden, ook de heer van Attingshausen en dié van Schwijsberg, tot de bond toegelaten.

De drie aanvoerders, die al meer dan eens waren bijeen gekomen op de Rutliwei, waren nu van mening, dat het tijd was om de zaak uit te voeren, want zij vreesden, dat hun geheim ontdekt mocht worden voor zij tijd zouden hebben om te handelen. Zo werd dus een dag bepaald, dat er een grote vergadering zou gehouden worden op de gewone plaats van bijeenkomst. Elk van de drie opperhoofden zou tien van de verstandigste en moedigste eedgenoten meenemen en dan zouden zij elkaar raadplegen over hetgeen er vooreerst te doen viel. De woensdag voor Sint Maarten (nov. 1309) was de aangewezen dag.

't Was nacht, toen drie en dertig mannen, de besten van hun land, op de Rutliwei bijeen kwamen. Arnold Melchthal kwam over de Selisberg. Hij was naar Unterwalden geweest om de zegen van zijn blinde vader te onvangen, voordat hij tot het grote werk overging. Stauffacher kwam in een bootje over het meer. Walter Fürst moest met de mannen van Uri langs de gevaarlijke bergpaden (klauteren, om de plaats van bijeenkomst te bereiken. Wel hadden zij te Huëlen in bootjes kunnen stappen en langs het meer komen, maar zij waagden het niet, omdat daar soldaten van de landvoogd gezien waren.

Toen zij nu zo bij elkaar waren als broeders en bondgenoten, behoefden zij niet lang te spreken om het eens te warden over hetgeen zij doen wilden. Bij het schijnsel van een groot houtvuur zaten de drie aanvoerders bijeen, hieven de handen omhoog en vernieuwden de-eed, dat zij de drie landen wilden bevrijden van het juk van de Oostenrijkers, hun eeuwenoude rechten en vrijheden bewaren, en elkaar getrouw blijven. De dertig overige eedgenoten hieven evenzo de rechterhand op en herhaalden de eed.

Wat er nu-bepaald werd was, dat de landvoogden verjaagd en hun burchten en vestingen afgebroken zouden worden. De mannen van Schwijz en Uri waren er voor, dat dit dadelijk, stormenderhand, zou gebeuren, maar die van Unterwalden waren er tegen, want in hun land lagen de twee sterke vestingen Samen en Rotsberg, die niet zo gemakkelijk te overrompelen waren. En moest men er toe overgaan die vestingen te belegeren, dan kon de koning ondertussen een heel leger zenden om de belegeraars te omsingelen. Daar stond nu tegenover, dat de rust en de oude orde niet konden hersteld worden, zolang die twee roofnesten bleven bestaan. Daarom werd er besloten een list te gebruiken om in de vestingen te dringen; dan pas zou men met verenigde krachten aanvallen en de drie landen zuiveren van vijanden. Het was gebruik, dat de landlieden op nieuwjaarsdag aan de landvoogd geschenken brachten op de burcht zelf. Van deze gelegenheid wilden de eedgenoten gebruik maken om in groot aantal in het kasteel te komen en dan de landvoogd en zijn manschappen te overweldigen. Het kasteel Rotsberg kon op dezelfde

wijze en op dezelfde tijd overrompeld worden, ook moest die dag -- 1 januari 1308 - alles in de drie voorsteden opstaan, om plotseling de landvoogden en hun aanhang te verdrijven en allen in één keer het land doen ontruimen.

Dit plan beviel allen en er werd nog verder bepaald, dat men het grootste stilzwijgen bewaren zou en niet morren of klagen zou, wat de tirannen een ieder van hen of het hele volk ook mochten aandoen: zwijgen, geduldig lijden en afwachten tot de dag van wraak kwam, dat was het beste middel om de vermoedens van de vijanden niet op te wekken.

De eedgenoten spraken ook af, dat men, wanneer de opstand was uitgebroken, niemand zou doden of kwetsen, dat men de landvoogden, hun huisgezin, bedienden en gevolg geen kwaad zou doen, hun niets van hun goed afnemen of vernielen zou; hen mocht geen kwaad gedaan worden, alleen moesten zij het land uitgezet worden. Alleen in geval zij zich zouden verzetten, mocht er geweld gebruikt worden, maar ook dan moest men nog hun leven sparen, opdat de koning niet zou kunnen klagen, dat# de Zwitsers zijn onderdanen of dienaren hadden vermoord. Zo werd hier dus, onder Gods vrije hemel, het heilige verbond van de vrijheid ingewijd. Boven de hoofden van de eedgenoten lag de donkerblauwe hemel van duizenden schitterende sterren, rondom verrezen hoge rotsen, als vaste muren door Gods hand gebouwd.

Men zegt, dat op de plek, waar de drie edele aanvoerders de hand ten hemel hieven om de eed te doen, een bron ontsprong, die stromen zal zolang Zwitserlands vrijheid bestaan blijft. De Rutliwei ligt daar nog als een schoon groen tapijt; het kleine plekje grond heeft een grote betekenis, want voor de Zwitsers is het een herinnering aan de heldenmoed van hun voorouders, welke door de vreemdelingen, die jaarlijks uit alle werelddelen komen, nog steeds met bewondering herdacht wordt.

Nabij de Rutliwei, aan een scherpe hoek van de rotsen die langs het meer liggen, ziet men de Mytensteen, welke nu gewijd is aan de nagedachtenis van de Duitse dichter Frederik Schiller, die dit belangrijke tijdstip van de geschiedenis van Zwitserland in schone verzen beschreven heeft. Met grote gouden letters staat op de steen te lezen: "Aan de dichter Frederik Schiller, - de drie kantons (Schwiz, Uri en Unterwalden) 1859. - (In dit jaar werd het gedenkteken opgericht.)

De eedgenoten bleven nu stil afwachten, verrichtten hun dagelijks werk en zagen verlangend uit naar het nieuwe jaar. Maar de overmoed van de landvoogd Gessler werd al groter en was de oorzaak dat er iets voorviel waaraan niemand gedacht had.

Daar hij in Uri geen vaste woning had, maar altijd afstapte in de toren van de heer van Winterberg, liet Gessler te Bühl, boven Altorf, de hoofdplaats van kanton Uri, een kasteel bouwen voor zich en voor de landvoogden die hem zouden opvolgen. Toen hem gevraagd werd hoe de vesting zou heten, antwoordde hij: "Dwing-Uri (Zwing-Uri) zal haar naam zijn."

De edelen van het land Uri waren hierover niet minder misnoegd dan de landlieden, die gedwongen werden, zonder loon, aan de bouw van de vesting te helpen. Gessler zag, dat zij dit met tegenzin deden en hij werd daarover zo woedend, dat hij dreigde hen zo gedwee en onderdanig te maken, dat hij ze om zijn vinger zou kunnen winden. Ook verzong hij een middel om de onrustigen van het volk op de proef te stellen en een voorwendsel te vinden om hen te straffen. Hij was ervaren genoeg om te weten, dat de stilte, de lijdzaamheid, waarmee het volk alles verdroeg, een ongunstig voorteken was, dat een naderende storm voorspelde. Hij vermoedde dat er een samenzwering bestond en wilde die vóór de bepaalde tijd doen losbreken om te beletten, dat zij tot volle rijpheid

kwam. Al spoedig had hij een middel gevonden. Op het grote plein te Altorf stond een oude lindeboom; onder de lommer van die linde werd naar aloud gebruik gericht gehouden, daar werden alle rechtzaken behandeld en koning Rudolf zelf had daar in het jaar 1258 rechtszitting gehouden. Dit druk bezochte plein koos Gessler om het volk zijn grote macht over hen allen eens recht duidelijk aan het verstand te brengen. Dichtbij de lindeboom liet hij een hoge paal - een soort vlaggenstok - plaatsen, boven op de paal liet hij een hoed zetten en iedereen kreeg bevel, de paal met de hoed even eerbiedig te groeten, (dat is, het hoofd ontbloten, knielen en een diepe buiging maken) alsof het de koning zelf was. Wie dit niet deed, zou zijn have en goed afgenomen worden en hij zou bovendien lichamelijk gestraft worden.

Hij plaatste schildwachten bij de paal, die last hadden goed op te letten en degenen aan te geven die de hoed niet hoogst eerbiedig groetten. Zodoende hoopte hij degenen te vangen, die hem vijandig gezind waren en misschien in het geheim samenspanden tegen hem en het huis Oostenrijk.

Toen de zaak bekend werd, vermeed iedereen het plein; veel edelen van het land waren zo zeer beledigd door de overmoed van de voogd, dat zij vanzelf lid van het eedgenootschap werden en Gessler als een vijand beschouwden. De heer van Attingshausen zei openlijk tegen de landlieden, dat die schandelijke dwingelandij niet langer uit te staan was en dat er een eind aan gemaakt moest worden.

5. Het gebed van Willem Tell verhoord en zijn ontsnapping gelukt.

In Bürglen bij Altorf woonde de schoonzoon van Walter Fúrst, **Wilhelm Tell**: een wakker man, die ook de eed gezworen had. Hij was jager van beroep en welbekend als de knapste boogschutter in het land. Hij leefde stil met zijn gezin en ging in het gebergte op de gemzen- of patrijzenjacht.

Op zondag de 18e november kwam Tell te Altorf, waar hij voor het eerst van de hoed hoorde. Hij lette er echter niet op en liep over het plein voorbij de lindeboom, zonder de paal met de hoed er op te groeten. Dadelijk werd dit de landvoogd Gessler bericht. De volgende dag liet deze Tell roepen en snauwde hem toe, waarom hij niet aan de bevelen gehoorzaamd en de koninklijke hoed niet gegroet had?

Tell antwoordde: "Mijn waarde heer, dat is zonder kwade bedoeling gebeurd; ik kon immers niet weten dat gij daar zoveel aan hecht. EI moet het mij maar niet kwalijk nemen en het aan mijn domheid wijten; was ik slim dan zou ik immers ook niet "Tell" heten.

(Men dient te weten, dat daar te lande de simplen of idioten "Tell" of "Diell" worden genoemd; het antwoord, dat volgens de oude kronieken Tell aan Gessler gaf, zinspeelt dus op de betekenis van dit woord.)

Maar de landvoogd berustte daar niet in; hij wilde nu eens een voorbeeld stellen, dat indruk zou maken op al de anderen. Tell was de beste boogschutter van het hele land; dat wist Gessler en hij wist ook dat Tell aardige kinderen bezat, die hij zeer lief had. De landvoogd hield hem dus gevangen en liet heimelijk de kinderen halen. Toen zij gekomen waren bracht hij hen bij hun vader en vroeg hem: "Zijn dat nu uw kinderen en welke van allen hebt gij het liefst?"

Tell antwoordde: "Ja, genadige heer, het zijn allen mijn kinderen en ik heb hen allen even lief." Toen sprak de landvoogd Gessler: "Welnu, Wilhelm Tell, gij zijt een knap schutter en in het hele land vindt men uw weerga niet. Toon mij nu eens hoe knap gij zijt, want ge

moet met één schot een appel wegschieten van het hoofd van uw oudste jongen; als ge dat doen kunt, zal ik u als de beste schutter erkennen, maar als ge misschiet dan zal het u het leven kosten."

Tell ontstelde zeer toen hij dit wrede besluit hoorde: hij smeekte om genade en bad, het vonnis te veranderen, daar het toch onnatuurlijk was, dat de vader op zijn kind zou schieten; hij wilde liever sterven.

Maar de landvoogd was onverbiddelijk: "Ge zult het doen, of gij wordt met uw kind ter dood gebracht," zei hij. Tel zag nu wel, dat hij er zich in schikken moest: hij bad God dat Hij hem en zijn geliefd kind zou beschermen. Nu plaatste de landvoogd zelf de appel op het hoofd van het kind - een zesjarig knaapje, dat Walter heette - en beval Tell te schieten: Tell nam twee pijlen uit zijn koker, de ene stak hij in zijn gordel, de andere spande hij op zijn boog, mikte en schoot, op tachtig passen afstand, de appel van het hoofd van zijn zoontje weg. De landvoogd stond verbaasd overdat meesterlijke schot en prees Tell zeer, doch wilde weten, waarom hij de ene pijl in 'zijn gordel had gestoken, want dit was Gessler niet ontgaan.

Tell antwoordde eerst, dat dit zo de gewoonte van schutters was, maar de landvoogd wilde geen genoegen nemen met dit antwoord, en zei, vriendelijk sprekend om achter de waarheid te komen: "Zeg mij gerust, Tell, waartoe die tweede pijl moest dienen en wees maar niet bang, want ge zijt uw leven nu zeker, maar uw verklaring van zo even neem ik niet aan; 't zal wel wat anders te betekenen hebben."

"Nu dan, heer landvoogd," zei Teil, "omdat ge mij toch belooft, dat mijn leven gespaard blijft, wil ik u ook de waarheid zeggen. Als ik mijn kind had getroffen met de eerste pijl; dan was de tweede voor u bestemd geweest en ik verzeker u, ik zou niet misgeschoten hebben."

"Zo, Tell," zei de landvoogd, "is dat ze)? Nu, daar ik u beloofd heb uw leven te sparen, wil ik mijn woord houden. Ik zie evenwel; dat ge mij 'kwaad gezind en zelfs wel bereid zijt, mij te vermoorden als °ge kunt; daarvoor wil ik veilig zijn en ik zal u dus ergens bewaren, waar ge zon noch maan ooit meer te zien zult krijgen." Nu liet hij Tell met stevige touwen binden en beval zijn knechten, hem op het bootje te brengen waarmee hij (de landvoogd) over het meer voer.

De toeschouwers waren ten hoogste verontwaardigd over dit nieuwe bewijs van onrechtvaardigheid. Maar zij moesten Teil ongehinderd laten wegbrengen, want Gessler had een talrijk gevolg van gewapende soldaten bij zich; tegen hen konden de ongewapende landlieden niets beginnen. Morrend moesten zij alles dus aanzien.

De landvoogd volgde de gevangene op het bootje, dat hem naar Küssnacht aan de andere oever van het meer zou brengen. Daar wilde Gessler de arme Tell opsluiten in een donkere gevangenis. Hij had hem zijn boog en pijlkoker doen afnemen en achter in de stuurstoel van de boot laten neerleggen; die wapens wilde de landvoogd als gedachtenis houden.

Terwijl ze nog op het meer waren kwam er een vreselijke storm op. Ze waren nu in de nabijheid van de Aksenberg, een rotsgevaarte, dat loodrecht uit het water oprijst. Het kleine vaartuigje werd zo geslingerd door de woedende golven, dat zij elk ogenblik dachten om te slaan en tegen de rotsen verpletterd te worden. De stuurman had alle macht over het roer verloren en geen van de anderen gevoelde zich in staat iets te doen om het leven van hen allen te redden.

Toen zei een van de dienaren tot de landvoogd: "Heer, gij ziet in welk groot gevaar gij en

wij allen met u zijn, niemand weet het bootje te regeren. Maar Tell is sterk en een bevaren man: hij kent weer en wind en is thuis op het meer. Laat hem de boeien afnemen en zeg hem, dat hij ons uit deze nood helpe."

Gessler, die zelf in grote angst was en reeds dacht te verdrinken, vond dit voorstel goed. "Indien gij denkt, dat ge ons uit deze gevaarlijke toestand kunt helpen," zei hij tegen Tell, die geboeid onder in het bootje lag, "zal ik u laten losmaken."

Tell antwoordde: "Ik denk wel, dat ik het doen kan, genadige heer, en dat ik, met Gods hulp, ons leven kan redden."

Nu werden hem de boeien afgenomen, hij ging aan 't roer en leidde het schip naar een vlakke rots toe, waar de enige kans was te kunnen landen, omdat rondom slechts steile, hoge rotswanden waren. Toen ze nabij de vlakke rots kwamen, riep Teil met een stem die boven het geloei van storm en golven weerklonk, dat de anderen de roeiriemen ter hand moesten nemen, om de rotsvlakte te kunnen bereiken, want dan was het ergste gevaar achter de rug. Op dit hachelijke ogenblik stuurde Tell de boot zó, alsof hij haar in de lengte bij de oever wilde aanleggen, maar plotseling wierp hij met geweld het roer om, zodat de achterboeg van de boot tegen de rots stootte, greep pijlsnel zijn boog en koker en was met één gewaagde sprong op de rots, maar terzelfdertijd gaf hij het achterdeel van de boot een geweldige schop, zodat op het volgende ogenblik het lichte vaartuigje, met allen die er in zaten, een heel eind van de oever, midden in de golven dobberde.

Men moest een moedige, vlugge jager zijn als Tell, om een weg te vinden langs de steile rotsen die rechts en links van de rotsvlakte oprezen. Maar de sterke en geoefende gemsjager klauterde met vlugge voeten Dver de scherpste hoeken, beklom de paden, waar zich nooit levende wezens, behalve gemzen, langs waagden en kwam tegen de avond in het eenzame gehucht Morsach bij de Stoszberg. Daar rustte hij uit van de grote vermoeienissen van de dag en was vooreerst veilig verborgen voor de vijanden, die nog lang tegen weer en wind moesten worstelen voordat zij het land bereikten. Maar het was besloten dat het pad van Tell en Gessler zich nog eens kruisen zou.

Gessler was dan belouden aan land gekomen en begaf zich met zijn gevolg naar Arth; van daar wilde hij naar zijn burcht Kiissnacht rijden. Tell begreep wel, dat zijn leven aan een zijden draad hing, zolang de landvoogd leefde. Hij vernam dus naar de weg, die Gessler nemen ,5ou en begaf zich naar een holle weg, tussen Küssnacht en Immensee gelegen. Daar verschool hij zich in het struikgewas, dat aan beide kanten van de weg groeide.

De landvoogd kwam langzaam aanrijden aan het hoofd van zijn stoet: daar trof hem plotseling een pijl in het hart. Met de uitroep "*die pijl komt van Tell!*" viel hij van het paard en bleef op die plaats dood.

De opschudding die nu ontstond, gaf Tell gelegenheid om ongehinderd te ontsnappen. Hij spoedde zich regelrecht naar Steinen om aan Stauffacher, als één van de hoofdaanvoerders van het verbond, bericht te geven van wat hij gedaan had. Maar omdat hij te Steinen niet veilig was ging hij verder naar Brunnen, waar hij een schipper, die ook lid van het verbond was, overhaalde om hem nog diezelfde nacht naar Uri te brengen. Hij wist wel dat de vrienden van de landvoogd hem ook daar zouden zoeken, maar hij kon het verlangen naar zijn vrouw en kinderen, die hem betreurden alsof hij dood was, niet bedwingen; hij wilde naar huis om hen te troosten Maar lang mocht hij niet bij hen blijven, hoewel hij daar, bij zijn geliefden, zeker de rust zou gevonden hebben, die hij zo nodig had na al de inspanning van de laatste tijd. Met trots zag hij zijn kleine Walter aan: was het kind niet zo moedige en bedaard geweest, zeker zou het met het schot te Altorf

onder de lindeboom niet zo goed afgelopen zijn.

Tell trok dus spoedig verder het gebergte in, waar hij overal, in de armste hutten, welkom was; iedereen wilde de moedige jager gaarne huisvesting verlenen en bij deze vrienden had hij geen verraad of vervolging te vrezen.

De laatste onmenselijke daad van Gessler, - dat hij een vader dwong op zijn kind te schieten - had de verbittering van de lieden van Uri ten toppunt gevoerd en menige brave man, die zich tot nu toe uit voorzichtigheid er buiten had gehouden, trad nu toe tot het verbond. Menigeen had ook liever gezien; dat Tell zich maar aan het onredelijke bevel van de landvoogd onderworpen had en de hoed gegroet had of dat hij zich na de vlucht uit het bootje schuil gehouden had. De eedgenoten hadden immers beloofd niets van belang te doen, zonder elkaar te raadplegen en met de uitvoering van het plan te wachten tot de bepaalde dag. Maar nu had Tell zich laten vervoeren door zijn wraakzucht en hoewel zij zijn moed bewonderden, toch betreurden zij zijn overhaasting.

Er moest nu wel overwogen worden, welke invloed de dood van de landvoogd kon hebben op de uitvoering van het gewichtige plan, dat allen zo na aan het hart lag en dat de zaak van het gehele volk geworden was. Er werd dus weer een vergadering gehouden op de Rutliwei en de vraag werd gesteld, hoe men nu handelen zou? Zou men nu maar direct met de opstand beginnen of de eerst bepaalde dag zo bedaard mogelijk afwachten? De voorzichtigheid behaalde de overwinning en men besloot tot de Nieuwjaarsdag te wachten omdat er nog maar zes weken verlopen moesten. Intussen moest ieder lid van het eedgenootschap zijn best doen om nog meer bondgenoten te winnen voor de grote zaak. Maar alles moest in alle stilte behandeld worden; allen moesten beloven, bedaard en lijdzaam te blijven, wat er tot die tijd ook •gebeuren mocht. Ook hierdoor geven die eedgenoten uit de oude tijd aan het nageslacht een leerzaam voorbeeld van geduld en kalmte.

Voordat de opstand zou losbreken, besloten de aanvoerders ook nog raad en inlichtingen te vragen aan een man, die beter dan ieder ander in staat was, hen uitleg te geven van de eigenlijke verhouding van de drie landen tot het rijk en tot het huis Habsburg of Oostenrijk. Deze man was de heer Werner van Attingshausen, die wij al noemden als ambtenaar van Uri, een betrekking die hij sedert vele jaren bekleedde.

Walter Fürst, Stauffacher en Arnold Melchthal bezochten hem in zijn kasteel en werden bereidwillig aangehoord. Hij las hen de oorkonde voor, volgens welke koning Hendrik het land Uri reeds in 1231 had vrijgesproken van de voogdij van graaf Rudolf van Habsburg en waarbij de koning beloofde het genoemde kanton of land Uri nooit meer in leen te geven noch tot onderpand aan wie ook, maar het voor altijd te handhaven als onmiddellijk tot het Duitse rijk behorende, vrij van alle andere voogdij of bestuur. Hij, evenals Stauffacher, wist ook dat de bewoners van Schwijz in het jaar 1240 gezanten hadden gezonden naar keizer Frederik II en dat deze keizer hen door een geschreven oorkonde, als alleen van het rijk afhankelijk en vrij van alle heerschappij van het huis Habsburg had verklaard.

Allen wisten ook zeer goed, dat nog voor weinige jaren koning Rudolf en na hem koning Adolf van Nassau, hen in hun oude rechten en vrijheden bevestigd en ook als alleen van het rijk afhankelijk verklaard hadden. Maar juist het gebruik, dat al zulke vrijheden opnieuw moesten worden afgebeden, al waren ze ook voor altijd toegezegd, telkens als er een andere koning maakte de drie aanvoerders van de bond nu bekommerd over de

toekomst. Zij vertrouwden wel, dat zij met eigen krachten de opstand zouden kunnen leiden tot een goede uitkomst, maar zij waren niet zonder vrees voor hetgeen dan verder zou kunnen gebeuren.

Attingshausen was echter gerust en zijn bedaard vertrouwen sterkte hen weer. "Wat er gebeuren kan, dat weten wij niet, en de ons van oudsher toegestane vrijheden 'kunnen ons ontruikt worden, maar de band die u aan elkaar hecht, die uw harten doet kloppen voor de vrijheid, kan niet verscheurd worden. De Vader in de hemel Die om ons heen bergen plaatste als een bolwerk tot onze bescherming, zal ons laten zegevieren over de geweldenaars, Hij zal onze burens tot onze bondgenoten maken, want zij verlangen naar de vrijheid evenals wij. Laat ons manmoedig strijden voor ons recht, dan kan de zege ons niet ontgaan." Bij deze woorden stond hij op en, als zag hij de dageraad van de vrijheid reeds opgaan over het land, wees hij hen op de bergtoppen die door de zon bestraald werden en besloot zijn aanspraak met de woorden: "Weest eendrachtig!"

De drie mannen bewaarden die woorden in hun hart als een heilige leus om ze verder te brengen door het hele land en opdat zij, als de vermaning van een wijze profeet, in de jaarboeken van het vaderland zouden worden opgeschreven.

6. Gedenktekens ter nagedachtenis aan Tells moedige daad.

Wilhelm Tell, de kloeke boogschutter, werd een hoofdpersoon in de geschiedenis van de Zwitserse vrijheidsoorlog en is dat altijd gebleven. In het jaar 1388 werd door het land een kapel opgericht op de plaats waar Tell de vermetele sprong waagde; bij de inwijding van de kapel waren honderdveertien mensen tegenwoordig, welke Tell, die ongeveer tachtig jaren geleden gestorven was, nog gekend hadden. 't Is nog niet veel jaren geleden, dat er elk jaar, op de vrijdag na Hemelvaartsdag, een optocht naar de "Tellrots" of "Tells sprong" werd gehouden door met vlaggen versierde bootjes, daar die plek, evenals de Rutliwei, voor de Zwitsers een vermaning is om zich hun vrijheid waardig te blijven maken.

Behalve dit gedenkteken, verzezen in latere tijd nog twee kapellen ter nagedachtenis van Tells moedige daad. Eén ervan staat bij de holle weg, waar Gessler viel en één te Bürglen, waar Teil woonde. De kapel aan de holle weg werd een bedevaartsplaats van de inwoners; in 1768 werd zij versierd met een schilderij, dat de drie hoofdeedgenoten voorstelde, toen zij op de Rutliwei de eed zwoeren, benevens de voornaamste tonelen uit Tells geschiedenis. Het schilderij droeg een opschrift, dat een diepe betekenis had, hoewel het in zeer ouderwetse stijl gesteld was. Dit opschrift zullen wij beproeven hier in het Hollands terug te geven, namelijk de zin, want woordelijk zouden onze lezers er niets aan hebben:

*Hier is Gesslers hoogmoed door Tell doodgeschoten
en der Zwitsers edele vrijheid ontsproten.
Hoe lang zal de vrijheid blijven bestaan?
Zo lang zij de oude weg blijven gaan.*

In 1834 werd de kapel vernieuwd en het oude schilderij door een nieuwe vervangen, die door Beutler geschilderd is en niet onder waarde is, maar de schilder of iemand anders heeft het opschrift veranderd, dat er evenwel niet bij gewonnen heeft.

Ook de kapel die in 1522 te Bürglen is opgericht, op de plaats waar Tells hut eertijds stond, is versierd met schilderijen die Tells geschiedenis voorstellen. De omgeving is zeer schoon en in de nabijheid van de kapel staan twee oude torens, waarvan de ene geheel met klimop is begroeid.

Tussen Bürglen in Uri en Steinen, in het land Schwijz, waar eens Stauffacher woonde, hadden lange tijd nog elk jaar kruistochten plaats, tot in 1798, toen de lieden van Unterwalden nog een kampstrijd tegen de Fransen hielden, naar het voorbeeld van de grondleggers van het eedgenootschap. Het begin van die kruistochten plaatst men nog in de tijd van het Rutliverbond: het doel ervan was, dat de lieden van Uri en Schwijz bijeen kwamen op de plaatsen, waar de herinnering aan de helden van hun land herleefde, om over de belangen van hun land te spreken. In 1400 werd in Steinen ook een kapel gebouwd, "heilige kruiskapel" genoemd en die naderhand de "Stauffacherkapel" werd genoemd, ter gedachtenis aan die edele man. Ook deze kapel is versierd met schilderijen uit die oude, oude tijd en aan opschriften ontbreekt het evenmin; maar hoewel de wil goed schijnt geweest te zijn, de goede smaak laat nogal veel te wensen over.

Ook op vele andere plaatsen in Zwitserland werd Tell geroemd en zijn nagedachtenis eer bewezen door gedenkstenen en opschriften en meestal zijn die opschriften in rijm of versmaat, doch ze betekenen niet veel. Te Arth, aan het meer Zug, ziet men nog op de gevel van een huis zo'n opschrift, dat een soort namaaksel is van het oude "Tellenlied" door Muheim.

Uit al wat wij in deze laatste bladzijden verhaald hebben, zal men zien, dat Tells naam, zowel als die van de eedgenoten, in ere bewaard bleef door de volgende geslachten en tot in onze tijd. Wij willen nu tot de eedgenoten terugkeren en zien wat er verder voorviel in 1308.

Toen de eerste dag, van dit jaar kwam, hadden de lieden van de drie landen alles voorbereid, om in één flinke slag het weloverwogen plan uit te voeren. Het was hun gelukt de samenzwering geheim te houden, voor hun vijanden, zowel door hun grote voorzichtigheid als door de hoogmoed van de Oostenrijkers, die gewoon waren op dat boerenvolk neer te zien als op een luie troep volk, dat zich ongehinderd vertrappen liet. In dit geloof werden zij nog bevestigd door de lijdzaamheid en de onderdanige houding, die het volk in de laatste tijd van het jaar 1307 had aangenomen en als een plicht volhield.

De bewoners van Unterwalden hadden het moeilijkste deel van het werk te doen, want de vestingen Rotsbergen en Sarnen waren zeer sterk en bovendien bevatten zij een groot aantal ruiters en voetvolk en waren wel voorzien van wapens en voorraad. Vooral Samen, waar de landvoogd Behringer van Landenberg woonde, was goed versterkt. Er moest dus een list verzonnen worden om de weg te banen tot de geweldige aanval. Een gelukkig toeval wilde, dat een jonge man uit Unterwalden, die lid van het eedgenootschap was, verkering had met een meisje, dat als meid diende op de vesting Rotsberg. Hij berichtte haar nu, dat hij op oudejaarsavond bij haar zou komen, als ze hem door een venster naar boven wilde trekken met een touw. De meid was recht gediend met die boodschap, want zij mocht de jonkman gaarne lijden.

Op het bepaalde uur kwam de jonge vrijer aan, gevolgd door twintig van de saamgezworenen; behoedzaam slopen zij langs de wallen van de vesting en gingen dicht tegen de kasteelmuur staan, zodat het meisje hen niet kon zien. Op een teken van haar vrijer, bond de meid een stevig touw aan een balk in het vensterkozijn vast en liet het tot op de grond neerzakken, zodat hij zich daarbij naar boven kon trekken. Maar zonder dat

de meid het merkte, hielp hij tegelijk ook een van zijn makkers naar boven klimmen. Daarna ging hij met zijn liefje naar haar kamer, om daar met haar te keuvelen. Terwijl klommen de andere bondgenoten, die beneden gewacht hadden, één voor één naar boven en zo viel hete hun gemakkelijk, de bevelhebber en zijn vier kasteelbewaarders, benevens al de huisbedienden gevangen te maken. Toen dit gelukt was, bewaakten zij hun gevangenen zorgvuldig en lieten niemand uit noch in het kasteel, tot zij bericht zouden hebben, dat ook de vesting Samen veroverd was, want zij wilden vooreerst beletten dat de zaak ruchtbaar werd. Evenwel zonden zij terstond nadat zij de vesting in hun macht hadden, een boodschap naar Stans om de bondgenoten, die daar wachtten, te berichten, dat de onderneming gelukt was en om die goede tijding verder te verspreiden bij de anderen.

Op de vroege morgen van de 1^e januari 1308 reed de landvoogd van Landenberg, die te Samen woonde, met twee van zijn dienaren naar de vroegmis. Onderweg ontmoette hij twintig boeren, die hem hun nieuwjaarsgeschenk op het kasteel kwamen brengen. Dit geschenk ging door voor een vrijwillige gift, die bij de vele andere verplichte belastingen kwam. Maar Landenberg had het onder zijn bestuur zó ver weten te brengen, dat dit geschenk, evenals verscheidene andere zogenaamd vrijwillige giften op andere feestdagen, een vaste verplichting was 'geworden, waaraan ieder naar zijn vermogen moest voldoen. Zo gaf de één een kalf of een varken, de ander een schaap of een geit, enkelen een kaas of een paar kippen. Hoewel de landvoogd deze geschenken vast verwachtte, deed het hem toch genoeg, dat de gaven reeds zo vroeg in de morgen en zo overvloedig aankwamen. Hij beval de boeren maar naar de keuken van het kasteel te gaan, om daar de gebruikelijke borrel te drinken, want het was toentertijd gebruik, dat de heren zulk soort belastingen op die wijze vergoedden. Hij dacht er ook niet aan de boeren te verwijten, dat zij de vroegmis daardoor verzuimden, maar hij verblijdde zich over hun bereidwilligheid en beval hen nog op het 'kasteel te blijven wachten, tot hij terug kwam uit de kerk, omdat hij hen spreken wilde.

De twintig mannen konden hun goed beraamd plan nu gerust uitvoeren. Ieder van hen droeg ah enig zichtbaar wapen een lange stok; hadden zij andere wapens getoond, dan zou men hen niet in het kasteel hebben toegelaten. Onder hun wambuis hadden zij echter scherp gepunte stukken ijzer verborgen. Toen de poort hen bereidwillig geopend was, staken zij die scherpe ijzers aan hun lange stokken, zodat zij elk met een spies of lans gewapend waren, en van dit wapen voorzien, hielden zij de poort nu met geweld open. Dit gedaan zijnde, moest een van hen op de hoorn blazen: dat was het sein voor dertig andere bondgenoten, die in de nabijheid, bij de molen te Elzenbosch (Erlenholz), reeds sinds het aanbreken van de dag verscholen lagen.

Dit dertigtal spoedde zich naar Samen zodra zij het hoornsignaal vernamen en dit alles ging zo vlug in 't werk, dat de bezetting van het kasteel overrompeld en gevangen genomen was, voordat zij goed wist wat er met haar gebeurde, bijna zonder noemenswaardige tegenstand en zonder dat er één druppel bloed werd vergoten.

Met dezelfde spoed begonnen de bondgenoten nu al het huisraad en alle voorwerpen van waarde naar buiten te brengen, waarna zij de vesting in brand staken. De landvoogd was nog in de kerk, toen het gerucht zich verbreidde en het rumoer daar hoorbaar werd. Hij begreep, dat hij met zijn twee dienaren niet opgewassen was tegen een geheel volk en vluchtte dus terstond gezind was. Wel werd de vluchtende landvoogd gezien door de bondgenoten, maar zij lieten hem ongedeerd vertrekken, zoals afgesproken was;

bovendien werd de gehele bezetting van Samen, die men al haar have en goed had teruggegeven, hem nagezonden.

Toen het vuur uitgebrand was, werd de vesting verder afgebroken en tot op de grond toe gesloopt. Hetzelfde gebeurde met de vesting Rotsberg en verscheidene andere versterkte burchten, zodat Unterwalden plotseling weer een open, vrij land was, welks enige vesting de rotsmuren rondom waren, evenals het zijn wapens vond in het Kernbosch dat tussen Ober en Unterwalden ligt; zijn kracht om de pas veroverde vrijheid te bewaren, vond het in de harten van zijn manmoedige bewoners.

Na het moeilijk dagwerk waarmee het nieuwe jaar en een nieuw tijdperk begonnen was, gaven de lieden van de drie landen zich niet over aan een uitgelaten vrolijkheid, doch 's avonds verzamelden zij zich in de kerken, dankten God voor de verlossing van de dwingelandij en smeekten Zijn bijstand af voor de moeilijke tijd, die nu komen zou. 's Avonds klonken de plechtige stemmen van de kerkklokken en de heldere tonen van de kapel- klokjes heinde en ver, als een harmonisch gezang., dat de herboren' vrijheid van een eensgezind volk aankondigde,

Erni, de jonkman, door wiens list de vesting Rotsberg ingenomen was en zijn geliefde, werden door menigeen gefelidteerd over het wel gelukken van de onderneming, maar het jonge paar was daarom niet hoogmoedig genoeg om zich te verbeelden dat het zich bijzonder verdienstelijk had gemaakt.

De oude Melchtal werd onwillekeurig de hoofdpersoon van de dag, hoewel hij, de oude blinde, toch niets had kunnen bijbrengen tot de overwinning Oud en jong omringde hem en iedereen wist de ene of andere bijzonderheid te vertellen en hoe het gegaan, hoe het gelukt was, moest hem haarfijn uitgelegd worden. De blinde grijsaard kon geen vreugdetranen storten over de bevrijding van zijn vaderland, doch zijn blijdschap was zo groot, dat hij de ramp kon vergeten, die de wrede landvoogd over hem had gebracht; zijn lijden had hem tot martelaar gewijd en als een vrome priester zegende hij zijn volk.

De lieden van Unterwalden mochten er op roemen, dat zij er het eerst bij geweest waren, dat zij de eerste slag hadden toegebracht; en dat was zo, maar de bondgenoten van Uri en Schwijz volbrachten hun werk ook met mannelijke moed. De burcht, die Gessler boven Altorf had begonnen te bouwen, werd gesloopt en zo kwam deze woning, die de landvoogd "Dwing-Uri" had genoemd, nooit geheel tot stand. Geen steen werd op de andere gelaten. Vrouwen en kinderen hielpen deze bouw te slopen waaraan hun mannen en vaders in het zweet huns aanschijns gewerkt hadden, toen de dwingeland nog knechtendiensten van hen kon vergen.

't Is waar, dat de bewoners van Uri op deze dag niet zulke moeilijke daden te volbrengen hadden als hun burens van Unterwalden, maar zij deden niet minder voor de algemene zaak van de drie landen, want toen de burcht Dwing-Uri vernield was, kwamen al de mannen van het land bijeen: edelen, burgers en boeren, stad- en bergbewoners en zwoeren elkaar ook voortaan te blijven bijstaan en beschermen, daar allen met recht vreesden, dat er een zware tijd voor de deur stond en dat de grootste eendracht alleen in staat zou zijn, om betere tijden te doen komen. De woorden van de heer Attingshausen: "Weest eendrachtig!" droegen zij in hun hart als een heilige spreuk.

Nu gaan we eens zien wat er in Schwijz, de derde van de drie verbonden landen gebeurde op die gewichtige 1 januari 1308.

Daar hadden de mannen zich verzameld om de ontplooid landsbanier (vlag). Onder aanvoering van de moedige Stauffacher trokken zij over het dichtgevroren

Schwerzmeer, naar de burcht Schwanau. Deze burcht werd zonder moeite veroverd en de burchtheer, die alom gehaat was als eerloze meisjesrover, moest daarvoor boeten met zijn leven. De overlevering vermeldt zijn naam niet; naar men zegt, woonde te Schwanau een adellijke familie van die zelfde naam, Schwanau, die leenmannen van de graven van Lensburg waren. De volkslegende meldt ons, dat in de aanzienlijke bouwvallen van Schwanau elk jaar een zwaar donderend gekraak gehoord wordt. Dan verneemt men een vreselijk gegil in de oude toren; er verschijnt een jonge maagd in sneeuwwit gewaad met een brandende fakkel of toorts in de hand; zij vervolgt een gewapende man, die rondom de torentrans rent en haar zoekt te ontvluchten; maar zij blijft hem najagen, tot hij zich eindelijk gillend in het meer werpt, waarin hij terstond verzinkt.

In hetzelfde meer ligt nog een ander klein, rond eiland, dat eertijds Löwerz moet genoemd zijn en een burcht die dezelfde naam droeg. Een kroniekschrijver vermeldt, dat die burcht in 1300 reeds niet meer bezet noch in staat van weerbaarheid was. In die tijd werd dit gebouw als gevangenis gebruikt, voor misdadigers die op de pijnbank gelegd of ter dood gebracht moesten worden. Vermoedelijk wilde Gessler ook Tell daarheen laten brengen als een gewone misdadiger. Stauffacher en zijn manschappen verwoestten ook deze versterkte plaats van de gehate overheersers.

Een andere troep mannen van Schwijz trok naar de vesting Kiissnacht en sloopte die; ook nog andere versterkte plaatsen in het land Schwijz werden op die dag afgelopen.

Op de eerste zondag na Nieuwjaar zond elk van de drie woudsteden tien mannen als afgevaardigden naar Brunnen; daar sloten zij een verbond voor de eerstvolgende tien jaren en beloofden onder ede, elkaar te helpen in alle dingen, zoals zij het reeds op de Rutliwei bezworen hadden.

8. Hoe de geschiedenis van de eedgenoten zich verder heeft ontwikkeld.

Toen koning Albrecht vernam dat de drie woudsteden zijn landvoogden, ambtenaren en soldaten uit het land gejaagd hadden en hoe zij zijn burchten en vestingen vernield hadden, wilde hij die stoutheid eerst straffen door een leger op hen af te zenden. Maar hij was juist in oorlog met Bohemen en dit verschafte hem veel zorg en hoofdbreken. Daarbij kwam nog een onenigheid met de bisschop Otto von Basel, waarbij hij onverwachte tegenstand vond, daar de jonker Werner van Rotberg, een leenman van de bisschop, de vesting Furstenberg, die Albrecht liet belegeren, ten dapperste verdedigde.

In het laatst van de maand april was de koning te Baden in Aargau, waar hij schitterende feesten gaf. Hertog Lodewijk van Beijeren en hertog Johan, de zoon van Albrechts overleden broer Rudolf, waren daar ook met nog vele andere grote heren en edelen. Op de 29e april kwamen ook nog de abt Hendrik van Sint Gallen en ridder Ulrik van Klingenberg. Eerstgenoemde (de abt) kon het met de koning niet eens worden over de stad Wijl in Thurgau, waarop hij aanspraak maakte als het eigendom van zijn klooster: evenwel vertrok hij de volgende dag weer onverrichter zake.

Koning Albrecht, die er altijd op uit was de grootheid en de macht van zijn huis te vermeerderen, had zijn neef Johan, de zoon van zijn broer Rudolf, de goederen onthouden, die hem van vaders zijde toekwamen en hij hield ook het moederlijk erfdeel van zijn neef voor zich. Deze Johan nu had al meermalen beproefd tot zijn recht te komen. Ook op dit feest wendde hij weer een poging daartoe aan, doch Albrecht weigerde hem aan te horen en dus besloot de jonge hertog zichzelf zijn recht te verschaffen.

De le mei ging de koning zijn gemalin Elisabeth, die in Rijnfelden gebleven was, tegemoet met een groot gevolg van edellieden en dienstmannen. Hij zal wel niet vermoed hebben, dat er onder dit schitterende gevolg enigen waren, die tegen zijn leven samenspanden, dat zijn eigen neef met vier edellieden: Walter von Esschenbach, Rudolf von Balm, Koenraad von Tegerfelden en Rudolf von Wart, samengezwooren hadden om hem te vermoorden. Hij had er zeker geen voorgevoel van dat hij hier, op de plaats waar eertijds de Romeinse stad Vindonissa stond, de dood zou vinden.

Bij de overvaartplaats te Windisch moest de koning en enigen van zijn gevolg in bootjes stappen om over de rivier Reuss te varen. Hertog Johan wist het zo in te richten, dat hij met zijn vier bondgenoten het eerst met de koning in het bootje stapte; alleen kwam de ridder von Kastelen daar nog bij. De andere lieden van de koninklijke stoet moesten blijven wachten tot de boot, die tot overzetten diende, terugkeerde.

Aan de overzijde aan land gestapt, reed de koning onbekommerd vooruit met ridder von Kastelen pratende. In een dicht kreupelbos gekomen, riep hertog Johan plotseling uit: "Het uur der wraak is daar!" Esschenbach greep het paard van de koning bij de teugel, von Balm zwaaide dreigend zijn zwaard boven Albrechts hoofd en de koning, die nog niet eens op de gedachte kwam, dat zijn neef deel had aan die moordaanslag, riep deze nog te hulp.

"Ziedaar mijn hulp, het loon voor het onrecht, dat ge mij aandoet!" antwoordde de jonge hertog en stiet zijn oom met zoveel geweld het zwaard in de rug, dat de punt er aan de borst weer uitkwam. De koning viel van zijn paard, dodelijk gewond en in die toestand kloofde Walter von Esschenbach hem het hoofd nog, terwijl Rudolf von Balm hem met het zwaard stak, maar Rudolf von Wart durfde de hand niet te slaan aan zijn koning De ridder von Kastelen, verschrikt door deze gruwelijke moord, vluchtte naar Brugg (in Argau; Zwitserland). Johan besteeg het paard van zijn oom; hij en de andere roekeloze moordenaars vluchtten, de ene hier de andere daarheen.

De stervende koning werd opgenomen door een arme vrouw, die bedelend bij de weg zat en getuige was geweest van het gehele toneel. In haar schoot lag het hoofd van de trotse Albrecht toen hij de laatste adem uitblies.

Het lijk van de koning werd voorlopig naar het naburige klooster Wettingen gebracht. Na vijftien maanden werd het met veel pracht en plechtigheid bijgezet in het koninklijke graf te Spiers. Ook het laatste overschot van koning Adolf van Nassau, die door Albrecht gedood werd in de slag bij Worms, werd in de koninklijke grafkelder bijgezet en de kist naast die van Albrecht geplaatst. Tijdens zijn leven had Albrecht dit nooit willen toestaan; na hun dood rustten de twee vijanden in hetzelfde grafgewelf. Wat is toch aardse grootheid!

De koningsmoordenaars verspreidden zich en zagen elkaar niet weer. Naar de ene volksoverlevering kwam hertog Johan 's nachts heimelijk in het klooster "Einsiedelen" (Kluizenarij), bleef er enige dagen verborgen en zwierf toen lange tijd als krankzinnige door de wereld. Andere verhalen zeggen weer, dat hij verdween en men nooit te weten kwam wat er van hem geworden was. Zoveel is zeker, dat niet met juistheid bekend is, hoe het hem verder ging. Als het meest geloofwaardige bericht omtrent zijn verder leven mogen wij aannemen, dat hij, vol berouw, naar Rome, naar de paus ging, dat deze hem evenwel verwees naar het gerecht van de wereld, dat hij zich toen in handen stelde van de nieuwe koning, nadat hij lange tijd als monnik gekleed en onder andere vermommingen had rondgezworven, dat hij eindelijk als gevangene te Pisa bleef, waar hij in 1315 stierf en in de Sint Nikolaaskerk begraven werd. In Zwitserland bleef echter de overlevering

beweren, dat hij na vele jaren was terug gekeerd naar de plaats, waar hij zijn oom had vermoord en dat hij daar als kluizenaar stierf.

Hendrik de VII, de nieuwe koning, deed al de moordenaars in de ban. Hun goederen en hun leven werden verbeurd verklaard, het doodvonnis werd over hen uitgesproken om voltrokken te worden, waar en wanneer er een van hen gevonden werd. Wie met hen in betrekking kwam, hen huisvesting of bescherming verleende, zou beschouwd worden als even schuldig aan de koningsmoord.

Albrechts vrouw, koningin Elisabeth, die haar man innig bemind had, besloot de moord op de vreselijkste wijze te wreken. Haar dochter Agnes, weduwe van koning Andreas II van Hongarije, stond haar ter zijde bij dit bloedige werk. De wraakzucht van de vrome Agnes - die bijnaam droeg zij - en haar moeder, vervulde het gehele land met ontzetting. De soldaten van Elisabeth verwoestten al de bezittingen van de bij verstek veroordeelde edellieden. De bezetting van de burchten von Balm en Esschenwald werd gedood; zelfs een onschuldig klein kind van de heer von Esschenbach wilde de "vrome" Agnes laten vermoorden, maar de ruwe soldaten ontfermden zich over het wichtje en reddden het uit haar handen.

Ook hertog Leopold, Elisabeths zoon, hielp deze bloedige wraak ten uitvoer te brengen. Bij de belegering van de burcht Altburen, die de vrijheer von Balm toekwam, liet hij op één dag zes en veertig gevangenen onthoofden en toen Fahrwangen, een andere bezitting van von Balm veroverd was, liet hij in het naburige bos drie en zestig soldaten van de bezetting onthoofden.

Elisabeth handelde niet minder wreed: haar zoon Frederik, die zachter van aard was, beproefde tevergeefs haar te bewegen, om tenminste de onschuldige bloedverwanten en vrienden van de koningsmoorders genade te schenken, maar de wrede vrouw antwoordde: "Hadt gij evenals ik, uws vaders lijk gezien, toen het bedekt met bloed bij mij gebracht werd, gij zoudt niet om genade smeken voor die mensen."

Zo werden, naar men zegt, meer dan duizend mannen, vrouwen en kinderen vermoord, die onschuldig waren aan Albrechts dood, om de wraakzucht van de twee bloedgierige vrouwen te voldoen. Rudolf von Balm was gevlucht naar een klooster te Bazel, waar hij weldra stierf.

De burcht Esschenbach aan de Reuss, de burchten Russegg en Maschwanden, de Schnabelburcht bij Zurich, die de vrijheer von Esschenbach en zijn familie behoorden, werden, te vuur en te zwaard verwoest en al de bewones ervan vermoord. Vijfendertig jaar later stierf er een arme schaapherder in Zwaben, wiens herkomst niemand bekend was. Op zijn sterfbed maakte hij zich bekend als vrijheer Walter von Esschenbach en hij werd nog begraven met alle eerbewijzen die aan een ridder toekwamen. Koenraad von Tegerfelden, de opvoeder en leermeester van hertog Johan, vluchtte nadat de burcht Tegerfelden verwoest was en zwierf lang in het Zwarte Woud (Schwarzwald). Later verborg hij zich in het klooster te Neresheim, waar hij een plaats onder de kloosterbedienden innam.

Het hardste lot trof Rudolf von Wart, die toch geen hand aan de koning had geslagen. Hij werd gegrepen en veroordeeld tot de dood op het rad. Te Winterthur werd dit vonnis voltrokken; drie dagen en drie nachten lag hij met gebroken ledematen op het rad en betuigde gedurig dat hij onschuldig was aan de moord. Toen stierf hij. Al die tijd lag zijn vrouw, een jonkvrouw uit het huis von Balm, onder het rad geknield, zonder voedsel te

gebruiken, biddende voor haar ongelukkige echtgenoot.

Op de plaats waar de moord gepleegd was, liet koningin Elisabeth eerst een kapel bouwen, maar in 1310 werd daar een groot klooster gebouwd, dat Königsfelden genoemd werd. De koningin Agnes schonk dit klooster grote rijkdommen, voortkomende uit de goederen, die zij en haar moeder de uit wraakzucht vermoorde edelen hadden afgenomen. Daar werd ook koningin Agnes begraven, hoog bejaard en nadat zij, volgens haar eigen overtuiging, geboet had voor het bloed, dat zij met zoveel woede had vergoten. 't Kan zijn, dat hertog Johan dadelijk na de moord naar Einsiedelen (kanton Schwijz) vluchtte, maar hij kon er onmogelijk een veilige wijkplaats gevonden hebben, zelfs niet tijdelijk, want een moord, doch bovenal een koningsmoord, behoorde tot die misdaden, die geen bescherming vonden en kerken noch kloosters wilden een moordenaar een toevlucht verstrekken, hoewel zij andere misdadigers en vervolgden altijd een veilige schuilplaats verleenden. Noch in de geschiedenis, noch in de volksverleveringen vindt men enige aanwijzing ervan, dat de hertog en zijn helpers in de woudsteden een toevlucht zouden gevonden hebben. Maar de plotselinge dood van koning Albrecht was een groot voordeel voor de drie woudsteden en bevestigde hun vrijheid en onafhankelijkheid.

In 1309, het jaar na Albrechts dood en na de opstand van de woudsteden, kwam Hendrik de VII te Constans (in Zwitserland), en de woudsteden maakten van deze gelegenheid gebruik om de bevestiging van de hun van ouds verleende vrijheden te verzoeken. Dit werd hun dan ook ten volle toegezegd en Unterwalden kreeg het eerst van de drie landen de belofte, dat het alle rechten, vrijheden en gunsten zou behouden, waarop het vanuit de oude tijden aanspraak maakte. Bij deze bevestiging van het oude recht, verkregen zij ook nog een vrijheid, die van groot belang was: de koning verzekerde namelijk de drie landen, Uri, Schwijz en Unterwalden, de onafhankelijkheid van alle andere wereldse gerechtshoven, zolang zij bereid zouden zijn binnen de grenzen van hun land te recht te staan voor de rijkslandvoogd. Daardoor waren zij vrij van alle dagvaardingen voor de rechtbanken van Luzerne, van de Oostenrijkse steden en van alle gerechtelijke vorderingen en andere moeilijkheden, die het Oostenrijks-Habsburgse bestuur hen tot nu toe had veroorzaakt. De koning benoemde ook dadelijk een rijksvoogd en in een oorkonde, gedagtekend Stantz, de 22e juli 1309, wordt graaf Werner van Homberg benoemd als rijksvoogd, "vertegenwoordiger van het Romeinse rijk in de woudsteden," en een zekere Koenraad van Yberg als rijksambtenaar in de gemeente Schwijz.

Nu waren de drie landen dus onverdeeld bijeen en bleven alleen van het rijk afhankelijk. Zij betaalden een belasting aan het rijk: in Fluëlen was een rijkstol- of belastingskantoor. Toen de koning een veldtocht naar Italië maakte, trokken uit elk der woudsteden honderd jonge soldaten met hem mee.

Ondanks de gunst waarin zij bij het opperhoofd van het rijk stonden, mochten de drie woudsteden zich nog niet in een volmaakte rust verblijden, want zij moesten voorbereid zijn op de strijd tegen de Oostenrijkse hertogen, die hen zeker zouden aanvallen, zodra hun wraakoefening tegen de moordenaars van koning Albrecht afgelopen zou zijn. Ook de hertogen Frederik en Leopold van Oostenrijk vreesden, dat de woudsteden zich verbinden zouden met de vijanden van Oostenrijk en hun werkdadige hulp bieden. Dit blijkt vooral uit het verdrag, dat de Oostenrijkse hertogen sloten met Zurich in Zwitserland, tijdens de belegering van de vesting Schnabelburg bij de Albis, de laatste en sterkste burcht van het huis Esschenbach.

In dit verdrag toch werd de voorwaarde gesteld, dat de Zurichers met de graaf Werner van

Homberg en de lieden van de woudsteden geen koop noch verkoop zouden aangaan, hun spijs en verblijf weigeren, ingeval de genoemden de belegering mochten willen hinderen of tegen de hertogen te velde trekken. In ditzelfde verdrag gaven de leden van het huis Habsburg ook duidelijk te kennen, dat zij voornemens waren binnenkort de woudsteden aan te vallen.

Intussen werd het land Schwijz in een kleine oorlog gewikkeld met een van zijn naaste bureu. Reeds meer dan eens hadden er schermutselingen plaats gehad tussen de herders van Schwijz en die van Gotteshausen, wanneer zij elkaar op de weiden van de Alpen ontmoetten, daar zij beide aanspraak maakten op die weiden als gemeentegrond. Nu werden de lieden van Schwijz beschuldigd, dat zij die van Gotteshausen benadeeld hadden, omdat zij niet alleen de weiden hadden laten kaaleten door hun vee, maar ook gemaaid en het opgezamelde hooi meegenomen hadden, dat zij bovendien in groot aantal en gewapend waren opgekomen, huizen en stallen met geweld geopend hadden en het vee, dat aan de bewoners van Gotteshausen toekwam, weggedreven hadden. Zelfs zou bij een van deze invallen een bewoner van Einsiedelen gedood zijn.

De inwoners van Schwijz hadden soortgelijke bezwaren tegen die van Einsiedelen in te brengen. Er werden door de bestuurders van de twee twistende gemeenten pogingen in het werk gesteld, om de zaak in der minne te schikken. In het begin scheen het, dat dit gelukken zou, totdat er opnieuw iets voorviel, dat een vreedzame schikking van de twist verhinderde.

In de stille week (de week voor Pasen) 1311 ondernamen twee mannen uit Schwijz met hun huisgezinnen en andere families een bedevaart naar Maria-Einsiedelen. 's Avonds wandelden zij daar met enige andere pelgrims, toen zich enige voorname kloosterheren bij hen voegden, die ook door de pastoor Johannes de schoolmeester Rudolf en enige dienaren vergezeld waren. Door enige onoverdachte woorden ontstond er onenigheid tussen dezen en de lieden van Schwijz. Van beide zijden kwam het tot hoge woorden en bedreigingen; beide hielden staande, dat zij en hun partij goed gehandeld hadden; van woorden kwam het tot daden en de geestelijke heren konden niet beletten, dat de mannen uit Schwijz geslagen en mishandeld werden, hoewel zij de twist poogden bij te leggen.

Toen dit in Schwijz bekend werd, ontstond er veel haat en misnoegen tegen het klooster en hoewel de abt, die een vredelievend man was, voldoening beloofde voor het gepleegde onrecht, wilden die van Schwijz nu niet meer horen van een vreedzame schikking. Er werd een scheidsgerecht belegd en de twee gemeenten werden voor dit gerecht gedaagd, om op een bepaalde dag in de maand mei, te Zurich voor het gerecht te verschijnen. Maar zij verkozen niet te luisteren naar die dagvaarding en de scheidsrechters veroordeelden hen wegens die ongehoorzaamheid, tot een boete van tweehonderd zilveren marken, die zij aan de abt en het klooster van Einsiedelen uitbetalen moesten. Zij weigerden evenwel dit te doen en verklaarden eindelijk, dat zij de gehele zaak voor de keizer Hendrik de VII, als opperste rechter, wilden brengen, wanneer deze van zijn tocht in Italië terugkwam.

Maar de keizer kwam niet terug uit Italië en de vijandelijkheden tussen Einsiedelen en Schwijz werden hoe langer hoe erger.

Tenslotte, in maart 1314, vielen de mannen van Schwijz, verscheidene honderden in getal, het klooster Einsiedelen aan, overrompelden het, verdreven de Oostenrijkse bezetting en namen de vier kloosterheren benevens de pastoor en de schoolmeester, die drie jaar geleden de twist hadden willen bijleggen, gevangen en sleepten hen mee. Deze

zes gevangenen waren degenen op wie de aanvallers het vooral gemunt hadden en zij werden dan ook hard behandeld in de gevangenis. Enige tijd later werden zij wel weer vrijgelaten, maar de onenigheid tussen Schwijz en Einsiedelen bleef voortduren en gaf telkens opnieuw aanleiding tot vijandelijkheden.

Van de kant van het meer waren de woudsteden ook blootgesteld aan aanvallen en de oude berichten daarover melden, dat Lucerne zowel als de woudsteden, eigen oorlogsschepen bezaten in die tijd.

Eens op een nacht kwam het hoofdschip van Lucerne, de Gans genoemd, ongemerkt tot onder de strandtoren "van Stanz, met het oogmerk een landing te doen. De bemanning van de Gans was talrijk en welgewapend, maar nog voordat zij voet aan wal kon zetten, bemerkten de torenwachters de vijand en, ras besloten, wierpen zij een reusachtig blok steen naar beneden in het schip, zodat het bijna verpletterd werd. Ook staken zij dadelijk vuren aan als noodseinen; de lieden van Unterwalden kwamen toelopen terwijl de oorlogssloep van Uri, de Vos genoemd, die deze nacht juist kustwacht had, kwam aanroeien. Na een kort gevecht werden de Lucerners, die niet door het rotsblok verpletterd of in het meer verdronken waren, gevangen gemaakt en hun landgenoten moesten een vrij hoge losprijs betalen voor hen.

Daarna ontstond er weer een nieuwe reden tot bekommring. De 24e augustus 1313 was keizer Hendrik VII in Italië gestorven, naar men zei, ten gevolge van het drinken van koud water toen hij zeer verhit was. Er moest een nieuwe koning gekozen worden en op de 19e oktober 1314 had de verkiezing plaats. Vier van de keurvorsten kozen hertog Lodewijk van Opper-Beieren, drie stemden voor hertog Frederik van Oostenrijk. Lodewijk werd te Aken gekroond door de aartsbisschop van Mainz. Frederik liet zich te Bonn kronen door de aartsbisschop van Keulen. Op die wijze viel het uit, dat de beide vorsten niet als behoorlijk gekroond konden worden beschouwd. Aken was toch van de vroegste tijden af de plaats, waar de keizers gekroond werden en wel, door de aartsbisschop van Keulen. Nu werd Lodewijk wel te Aken gekroond, doch niet door de goede bisschop, terwijl Frederik, tegen de gewoonte, te Bonn de keizerskroon ontving uit de hand van de bisschop van Keulen, die eigenlijk de kerkvorst was, welke bij deze plechtigheid behoorde voor te gaan. De twee keizers verweten elkaar dan ook wederkerig, dat hun kroning van geen waarde was, zegt een oud geschiedschrijver.

De woudsteden Uri, Schwijz en Unterwalden kozen van het begin af de partij van Lodewijk van Beieren; dit had tot gevolg dat de andere keizer, Frederik, hen door de bisschop van Constanz in de ban liet doen. Weliswaar was keizer Lodewijk terstond bereid de ban te laten opheffen en gaf daar veel moeite voor, maar Frederik wist te bewerken, dat er nog een rijksban werd uitgevaardigd tegen de drie woudsteden. 't Is ook waar, dat niemand daar veel acht op sloeg, maar het gaf de woudsteden toch moeilijkheden in de handelsbetrekkingen met Lucerne. De broer van keizer Frederik, hertog Leopold, ondersteunde hem krachtig. Deze hertog begreep, dat hij Lodewijks macht het best kon treffen door de oorlog tot in Zwitserland uit te strekken; ook het verlangen, de Zwitsers te straffen voor hun verzet tegen zijn vader, koning Albrecht, zette hem daartoe aan.

In november 1315 was hij reeds te Aargau, vanwaar hij spoedig een tocht tegen de woudsteden dacht te doen. Hij beriep een krijgsraad om te beraadslagen hoe hij die trotse, weerspannige woudsteden het spoedigst zou kunnen tuchtigen en er werd besloten de zaak in één keer af te doen en met de gehele legermacht van de hertog op hen aan te

vallen.

Graaf Frederik von Toggenburg, een Oostenrijks onderdaan, maar die de woudsteden wel genegen was en ook bij de hertog zeer in aanzien stond, beproefde deze te doen afzien van de tocht en verzocht verlof met de drie steden te mogen onderhandelen. De hertog wilde daar eerst niet van horen en zei: "Ik zal die weerspannige lieden van Uri, Schwijz en Unterwalden tot rede brengen, zowel edelen als boeren. De smaad die zij mijn overleden vader, mijn broeder en onze ambtenaren hebben aangedaan, zal ik wreken, want zij hebben van ons verdiend met wortel en tak verdelgd te worden. Maar toch wil ik nog genade voor recht

laten gelden, als zij mijn broeder Frederik erkennen als de ware Romeinse koning en de zijde van de onwettige keizer Lodewijk van Opper-Beieren verlaten willen, zoals die van Lucerne gedaan hebben: op die voorwaarde wil ik hen genade verlenen en hun ongehoorzaamheid vergeven."

Graaf von Toggenburg trok terstond naar de woudsteden en meldde daar, dat hertog Leopold in aantocht was met een sterk leger en brandde van verlangen om zich op de drie landen te wreken, maar dat er nog een kans tot verzoening open stond, indien zij zich wilden onderwerpen aan het huis Oostenrijk en Frederik als hun opperheer erkennen.

De vertegenwoordigers van de drie woudsteden dankten de graaf von Toggenburg zeer voor zijn welgemeende tussenkomst; zij verklaarden echter, dat zij niets wederrechtelijks hadden gedaan: zij hadden zich verzet tegen het geweld en de knevelarijen van de Oostenrijkse landvoogden en er op gestaan hun oude rechten te behouden. Dat was hetgeen koning Albrecht en nu ook Frederik hen als misdaden toerekenden. Zij wilden trouw blijven aan de eed, die zij keizer Lodewijk gezworen hadden en zouden zich dus aan hem en aan het rijk blijven houden. Met die boodschap moest graaf von Toggenburg naar Leopold terugkeren.

De woudsteden zonden nu terstond een gezantschap naar Lodewijk om hem kennis te geven van hun benarde toestand en hem om hulp te verzoeken; maar toch konden zij er niet op rekenen, dat die hulp hun spoedig zou worden en moesten dus op het ergste voorbereid zijn.

Toen Leopold de boodschap vernam, die de graaf von Toggenburg overbracht, verlegde hij zijn hoofdkwartier naar Zug en riep daar opnieuw een krijgsraad bijeen, om te overleggen hoe men de drie landen het best kon aanvallen. Er werd besloten zich te houden, alsof men met de gehele legermacht over Arth in Schwijz wilde dringen.

Het eigenlijke plan was evenwel, dat het leger, nog versterkt door troepen uit Zurich, Einsiedelen en Zug, in de nacht van de 14e op de 15e november over het meer Egeri zou oprukken. Tegen het aanbreken van de dag moesten de wachtposten van Schwijz, die bij Schorno geplaatst waren, overrompeld worden. Daarna zou het leger over de Zadelberg naar Steinen trekken en zo in het dal van Schwijz vallen. Op dezelfde dag zou graaf Otto von Strasberg over de Brünig (een berg) in Obwalden vallen, terwijl Unterwalden vanuit Lucerne werd gegrepen.

Onder de ridders, die de krijgsraad bijwoonden, waren ook bloedverwanten van de landvoogd Gessler en de heer von Landenberg was er ook bij; deze had de woudsteden beloofd, nooit tegen hen te vechten, doch was nu gezind om die belofte te verbreken. Hij en de anderen werden het niet moe de "Zwitserse boeren" te bespotten.

Behalve door hen werd de krijgsraad ook bijgewoond door de hofnar van de koning, die lachend luisterde naar de plannen van de raadsleden om in de landen Uri, Schwijz en

Unterwalden te dringen. De hertog vroeg de nar (die Kuni von Stoeken heette), wat hij wel dacht van de zaak. De nar schudde zijn bellenkap, zette een bedenkelijk gezicht en antwoordde: „Daar hebt gij allen plannen zitten maken om in het land Schwijz te komen, maar niemand van u heeft er over nagedacht, hoe ge er weer goed en wel uit zult komen.” Dit waarschuwendende woord van de nar werd evenwel in de wind geslagen, want de hertog en de zijnen waren overtuigd, dat zij zouden overwinnen.

In 't eerst lieten de lieden van Schwijz zich verschalken en meenden, dat zij vanuit Arth zouden worden aangevallen; zij riepen die van Uri en Unterwalden op om zich met hen te verenigen. Maar nog te rechter tijd werden zij gewaarschuwd welk plan de vijand had en die waarschuwing kwam op een merkwaardige wijze tot hen.

De heer van Hunnenberg, die niet ver van Zug op de burcht Hunnenberg woonde en een trouw vriend van de woudsteden was, werd bekend met het voornemen van de hertog. Wel was deze ridder een onderdaan van Oostenrijk, maar de vriendschap en de genegenheid voor de mannen van Schwijz was sterker dan de band die hem aan Oostenrijk bond. Hij hield zich alsof hij voor de aardigheid of tot oefening enige pijlen afschoot over de grens bij Arth, waar de mannen van Schwijz legerden. Maar elke pijl was voorzien van een reepje perkament, waarop hij had geschreven: "Weest op uw hoede op Sint Othmars avond (15 november) bij Morgarten." Hierdoor werden de Schwijzers gewaarschuwd dat het Oostenrijkse leger bij Morgarten over het meer Egeri beneden de Zadelberg zou aankomen.

Nu namen zij spoedig maatregelen: zij zonden boden uit Schwijz naar Bern, Uri en Unterwalden en reeds de 14e november (1313) kwamen uit die landen gewapende mannen naar de legerplaats van de eedgenoten. Er waren, alles bij alles, maar 1300 krijgslieden bijeen, een nietig legertje vergeleken met de talloze soldaten die hertog Leopold tegen hen aanvoerde, maar geen man onder die 1300 of hij was vol moed, beziel met de vurigste liefde voor zijn vaderland en bereid er voor te strijden tot de laatste druppel bloed.

Rudolf Reding von Biberegg, een eerwaardig en reeds bejaard man, werd met het opperbevel bekleed: zijn wijze raadgevingen hielpen de eedgenoten hun geringe macht doelmatig te verdelen, om het beperkte gebied van Morgarten ten beste aan te wenden. Terwijl zij zich tot de beslissende strijd voorbereidden, kwamen vijftig jonge mannen zich bij de opperhoofden van het eedgenootschap aanmelden; zij waren, zoals toen daar te lande gebruik was, buiten het gebied van de woudsteden verbannen, wel niet wegens gewone misdaden, maar toch wegens overtreding van de wetten. Zij verzochten om bij het leger te worden ingelijfd, maar dit werd hun geweigerd, daar men de wetten van het land moest ontzien, die hun toelating verbood. Toch besloten zij naar hun beste vermogen het vaderland te dienen.

Sint Othmarsdag viel op zaterdag 15 november. Reeds te middernacht was hertog Leopold uit Zug opgerukt en kwam tegen de ochtendstond aan het meer Egeri. Hij zelf, gevolgd door zijn stoet edellieden, reed vooruit met zijn ruitery en het voetvolk vormde de achterhoede. De legermacht van de eedgenoten, bestaande uit zeshonderd Schwijzer mannen, vierhonderd van Uri en driehonderd van Unterwalden, had zich achter de Sattel (Zadelberg) gelegerd. De vijftig bannelingen hadden zich meer vooraan, op de Matligutsch geplaatst; daar moest het Oostenrijkse leger langs een smal pad doortrekken tussen de berg en het meer. Dáár hadden de jonge bannelingen zware stenen,

boomstammen en rotsblokken bijeen gesleept; dit eenvoudige geschut, dat ook in latere tijden de vijanden van de eedgenoten meermalen verderfelijk werd in de strijd, was van grote dienst in die eerste slag om de vrijheid. Immers, toen de voorhoede van de Oostenrijkers door de enge bergpas reed, regenden rotsblokken en boomstammen van de Morgarten op hun neer: de paarden werden schuw, steigerden, wierpen menige geharnaste ridder ter aarde en holden voort, zodat weldra grote verwarring ontstond, die zich ook tot het voetvolk uitstreckte. Nu wierpen zich de dertienhonderd man die op de Schorno, bij de Sattel stonden, zich ook op de vijanden en takelden binnen korte tijd het trotse leger zo toe, dat het bijna een wonder mag heten, dat zulk een klein aantal Zwitsers, zo'n massa welgewapende soldaten overwon.

Maar de ligging van het terrein was dan ook zeer gunstig voor de eedgenoten. Van alle kanten stormden de Zwitsers van de bergen af en vielen aan op de Oostenrijkers die geheel in verwarring waren. Men schatte het Oostenrijkse leger op meer dan negenduizend man en het grootste gedeelte van hen vond zijn dood in de enge bergpas of in het meer, waarin de neerstortende rotsstenen hen wierpen of verpletterden. De hertog werd door een soldaat, die het land kende, langs een omweg uit de bergengte geleid en redde zijn leven door de vlucht. De overwinnaars verloren slechts veertien man.

Na de slag knielden de zegevierende Zwitsers op het slagveld neer en dankten God voor de wonderbare zege die Hij hen gegund had. Een klein gedeelte van de manschappen van Schwijz werd achtergelaten om met de hulp van de bewoners van Egeri de doden te begraven. De mannen van Uri en Unterwalden trokken onder geleide van velen uit Schwijz naar Brunnen om zich van daar naar hun woonplaats in te schepen.

Terwijl men zich in Brunnen nog aan de blijdschap van de overwinning overgaf, kwamen daar renboden uit Ob- en Nidwalden aan, die meldden, dat de vijand twee delen van het land ingevallen was en dat men de mannen van Unterwalden ten spoedigste huiswaarts riep.

En het was zo: de graaf von Strasberg was over het meer van Brienz en de Brunig getrokken en Obwalden ingevallen met talrijke manschappen en had weinig tegenstand ondervonden op zijn doortocht. Terzeldertijd waren van de kant van Lucerne Oostenrijkers en Lucerners bij Burgenstadt in Nidwalden geland, om naar Stanz op te rukken.

Toen de Unterwalders, die zegepralend van Morgarten huiswaarts keerden, dit vernamen, veranderde de blijdschap in strijdlust en zij stapten haastig in de bootjes, die hen naar de overzijde van het meer zouden brengen. Honderd mannen van Schwijz trokken met hen mee. Twee uren later zette de moedige troep voet aan wal in Buochs en marcheerde met de stormpas naar Burgen, vanwaar de vijanden op geen aanval bedacht waren. Hier werden velen neergehouwen en van die welke naar hun schepen vluchtten, verdronken er velen in het meer.

Toen het gerucht van hertog Leopolds nederlaag bij Morgarten de graaf von Strassberg bereikte, die reeds tot bij Alpnach was doorgedrongen, wilde hij het niet geloven, zo onwaarschijnlijk kwam het hem voor. Maar toen hij vernam dat alle weerbare mannen van Ob- en Unterwalden zich om de banier van de huiswaarts kerende overwinnaars van Morgarten hadden geschaard en dat van alle kanten het alarmgelui zich liet horen, begaf de moed de anders zo dappere krijgsman en hij oordeelde, dat het beter was terug te trekken, vooral omdat de ligging van het land de inheemse vijand grote voordelen. Hij

nam dus de terugtocht aan over de Rengy naar Lucerne, maar bij de zogenaamde "boze Rube," waar men nu nog als aandenken drie kruizen ziet, veranderde de ordelijke terugtocht- in een wilde VIUcht en velen van de Oostenrijkse krijgslieden vielen onder de hellebaarden van de verwoede eedgenoten.

Dit had plaats op de 16e november (1315), de dag na de slag bij Morgarten. De eedgenoten haastten zich een bode naar Munchen, naar keizer Lodewijk te zenden, om hem kennis te geven "van hun overwinning. De keizer zond hun een vriendelijke brief om hen zijn tevredenheid te betuigen; hij beloofde zijn "lieve en getrouwe onderdanen," de landambtman Rudolf von Biberegg, de raad, de landlieden en alle mensen in Schwijz, "dat hij'n het volgende voorjaar met zijn leger bij hen zou komen om hen en hun bondgenoten van hun vijanden te bevrijden en hen voortaan met de daad te beschermen."

De dag van Morgarten was de bloedige doop die de vrijheid van de woudsteden bezegelde. Daarbij kwam het nieuwe eeuwige verbond, dat te Brunnen gesloten werd, de 9e december 1315: dat was de eigenlijke wijding van het Zwitserse eedgenootschap, dat gegrond was op een grootse daad ingegeven door trouwe liefde voor het vaderland. Er werden vele tekeningen en schilderijen, prenten en platen gemaakt, waarop men de eed van de drie edele mannen op de Rutliwei voorgesteld ziet en meestal vond men daaronder een vers geschreven, dat luidt:

*Toen deemoed weende en hoogmoed lachte,
Toen werd het verbond der Zwitsers gesloten.*

Maar het nieuwe verbond werd nog anders aangeduid: het was het onsterfelijke geloof aan de kracht van een volk, dat eendrachtig handelt en alles waagt om de instandhouding en bewaring van zijn heiligste goed - de vrijheid - dat de woudsteden met heldenmoed bezielde. De bewoners van de drie landen of woudsteden werden voortaan, voornamelijk ter herinnering aan de slag van Morgarten waaraan die van Schwijz zulk een groot en roemrijk aandeel hadden, Schwijzers, of (in onze taal) Zwitsers genoemd en daardoor werd het land Schwijz een bijzondere onderscheiding bewezen.

Ook de naam van Tell, door wiens kloeke daad de eerste beslissende stap gedaan werd om het grote doel te bereiken, bleef in aanzien en het mag beschouwd worden als een hulde aan hem bewezen, dat de drie opperhoofden van de woudsteden (waarschijnlijk hun hoofdamttenaren of bestuurders) bij de oprichting van het eeuwige verbond in 1315 te Brunnen gesloten, de *Drie Tellen* genoemd worden.